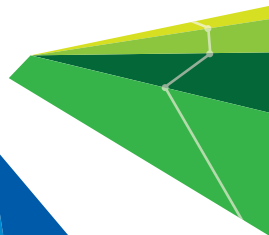

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za srednje škole
Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za srednje škole
Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Sarajevo, 2017.

Naslov: Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za srednje škole, izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Autori: Vera Kelava, Aleksandar Draganić, Ljubinka Dragojević i Slobodan Golubović

Nakladnik: Udruga INFOHOUSE u partnerstvu sa Centrom za razvoj medija i analize i Omladinskim komunikativnim centrom

Lektorica: Vesna Smital

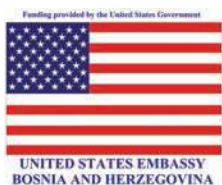
Godina izdavanja: 2017., drugo revidirano izdanje

Naklada: 375 primjeraka

Dizajn i DTP: CPU Printing company d.o.o., Vitomira Lukića 14, 71210 Ilidža, Sarajevo

Tisak: Blicdruk d.o.o., Ćemaluša 8, 71 000 Sarajevo

Napomena: Izrazi napisani u samo jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod

Publikacija je objavljena u sklopu projekta "Tko se boji korupcije još? Mi ne!". Objavlivanje ove publikacije je dijelom financirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalazi i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
KURIKULUM	9
Zašto je važno učiti o korupciji	12
Definiranje korupcije	14
Uzroci nastanka korupcije i oblici u kojima se manifestira	17
Kakve su posljedice korupcije	18
Borba protiv korupcije	19
Lista termina	20
Kontekst	22
Ciljevi obrazovanja iz oblasti etike i antikorupcije	25
Moguće metode i forme za postizanje ciljeva	26
Prijedlog nastavnih cjelina u koje bi se mogli uključiti sadržaji iz etike i antikorupcije	30
Prijedlog izvannastavnih aktivnosti u okviru kojih bi se mogli tretirati sadržaji iz etike i antikorupcije	30
Prijedlog nastavnih materijala	33
PRIRUČNIK ZA PROFESORE	35
Primjeri nastavnih jedinica	36
Prijedlozi školskih projekata	53
Zaključak	62
ETIKA I ANTIKORUPCIJA: PRIRUČNIK ZA UČENIKE SREDNJE ŠKOLE	65
Uvod	66
Šta je korupcija?	68
Pojam i definicija korupcije	69
Pojavni oblici korupcije	70
Uzroci korupcije	71
Posljedice korupcije	72
Posljedice neetičkog ponašanja	73
Primjeri korupcije iz svakodnevnice	74
Analiza slučajeva korupcije	75
Borba protiv korupcije	76
Definiranje pravila u borbi protiv korupcije	77
Primjena pravila u borbi protiv korupcije	77
Rad na projektu u borbi protiv korupcije	78
KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA ZA PRIJAVU KORUPCIJE	79
OSTALI KORISNI IZVORI (PUBLIKACIJE)	80

PREDGOVOR

“Dužnost je mladih da se bore protiv nediscipline i korupcije, jer su oni vođe sutrašnjice”

Ifeanyi Enoch Onuoha

Etika i antikorupcija za srednjoškolsku dob prvi je priručnik ove vrste u Bosni i Hercegovini, ciljno namijenjen odgoju i obrazovanju srednjoškolaca. Rezultat je aktivnosti projekta “Tko se boji korupcije još? Mi ne!”, koji realizira Udruga INFOHOUSE u partnerstvu s Udrugom “Centar za razvoj medija i analize” i Omladinskim komunikativnim centrom, a uz finansijsku podršku Veleposlanstva Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini.

Priručnik Etika i antikorupcija na jezgrovit, ali istodobno temeljit i sveobuhvatan način nudi širok spektar znanja o problemu korupcije: definicije osnovnih pojmova, objašnjenja vrsta i pojavnih oblika korupcije, njenih izvora, uzroka i posljedica. Posebna vrijednost ove publikacije ogleda se u poglavlju “Priručnik za profesore”, koje nudi konkretne prijedloge, primjere, ideje i metodologiju za provođenje antikorupcijskih aktivnosti u srednjim školama.

Priručnik Etika i antikorupcija za srednjoškolsku dob dio je paketa za prosvjetno-pedagoški kadar, a koji se zasniva na zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja (ZJNPP), komponenta Antikorupcija, a koje je utvrdila Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH (APOSO).¹

¹ Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje, definirana na ishodima učenja, urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa čije su smjernice za implementaciju usvojene 5.10.2015. u Službenom glasniku BiH, broj 77. Uvažavajući specifičnosti kroskurikularnog i međupredmetnog područja, najprije su definirane oblasti i komponente za njih, potom su za svaku komponentu definirani ishodi učenja i na kraju su za svaki ishod učenja definirani pokazatelji. Oblast nosi naziv Pojedinaac i društvena odgovornost, a definirane komponente su: Poduzetništvo, Karijerna orijentacija i Antikorupcija.

ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje sadrži precizno definirane ishode učenja, indikatore i označava kompetencije koje se razvijaju kod djece i mladih na temelju kojih je potrebno izraditi teorijsko i praktično gradivo upotrebljivo za nastavu. Stoga su ove organizacije uz podršku stručnjaka, te kroz participativno učešće u dijalogu predstavnika ministarstava i pedagoških zavoda, kao i nastavnog osoblja 2014. godine izradile četiri kurikuluma. Na osnovu povratnih informacija sa pilot-časova održanih u više od 60 odgojno-obrazovnih institucija u skoro 20 gradova FBiH i RS-a i evaluacije materijala na terenu, publikacije su doživjele svoje reizdanje 2016./2017., osim Kurikuluma za predškolski uzrast, koji je novo djelo.

Ove publikacije su konkretan prilog i podrška organizacija civilnog društva razvoju i izvedbi praktične nastave iz oblasti etike i antikorupcije i sadrže teorijske osnove za rad u nastavi na polju etike i antikorupcije, te niz vrlo konkretnih i jasno razrađenih primjera, projekata i aktivnosti koje je moguće provesti u obrazovanju da bi se postigle željene kompetencije i ishodi. Također, priručnici opisuju i metode koje je moguće primjenjivati u cilju ostvarivanja ishoda iz ZJNPP-a za kroskurikularno i međupredmetno područje, te pružaju didaktičko-metodičke savjete nastavnicima o provedbi nastave o etici i antikorupciji.

Kao primjer njihove primjene u odgojnom i obrazovnom procesu, a imajući u vidu postizanje željenih ishoda učenja, donosimo tabelarni pregled korelacije Indikatora/Pokazatelja ZJNPP-a i Rezultata/Ishoda učenja po predmetnim priručnicima.

Tabela 1: Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja

<i>ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje</i>	<i>Priručnik za srednje škole</i>
1a. Analizira veze između sadržaja, konteksta i koruptivnih ponašanja.	Biti u stanju objasniti i analizirati vezu između sadržaja i konteksta koruptivnog ponašanja.
1b. Opisuje ponašanja koja su kroz historiju bila neprihvatljiva, kažnjiva, a više nisu, i obratno.	Biti u stanju opisati ponašanja koja su ranije kroz historiju bila neprihvatljiva i kažnjiva, a danas više nisu, i obratno.
1c. Određuje ponašanja koja jesu/bila su kažnjiva na određenim prostorima, a na drugim nisu.	Biti u stanju definirati ponašanja koja jesu/bila su kažnjiva u nekim zemljama i regionima, a u drugima nisu.
2. Procjenjuje kako različiti konteksti utiču na percepciju korupcije i koruptivno ponašanje.	Biti u stanju ocijeniti kako različiti konteksti utiču na percepciju korupcije i koruptivnog ponašanja.
3. Izrađuje projekte koji imaju za cilj borbu protiv korupcije.	Biti u stanju dizajnirati projekte kojima je cilj borba protiv korupcije.

Projektni tim

KURIKULUM

Od nastanka ljudskog društva do danas, čovjek je usavršavao i razvijao razne metode lakšeg i uspješnijeg života u zajednici. Na taj način razvijao je i samu zajednicu i odnose s drugim ljudima u njoj. S pojavom prvih tabua, prvih normi, čovjek se izdigao iznad spontanog načina života, sa željom da svjesno uređuje svoj život u zajednici s drugim ljudima. Tako nastaju prve norme, a odnose se na određene zabrane. Kroz razvoj društva i razvoj društvene svijesti, norme su se razvijale i uobličavale u razne pisane dokumente. Društvo je dobilo prve pisane zakone, dobilo ustave kao osnovne pravne akte u svakom društvu, dobilo i druge zakone kojima je uređen život u zajednici. Nastankom parlamentarnog oblika vlasti, parlamenti kao zakonodavni organi postali su mjesto donošenja zakona, ali i mjesto u kojem se o zakonima i drugim odlukama diskutiralo i razgovaralo. Razvojem raznih oblika društvene svijesti: filozofije, etike, religije, ideologije i sl. stvarane su sve veće znanstvene postavke koje su davale osnov za sve bolje i humanije zakone i odluke.

Danas u suvremenim društvima gotovo je nezamislivo funkcioniranje bilo koje oblasti i života u zajednici bez pisanih zakona. Također, pored pisanih normi uobličениh u zakone, uredbe, odluke, konvencije, pravilnike i sl. u svakom društvu važe i one koje ne vidimo, takozvane nepisane norme. Nepisane norme su moralne i običajne i one su kao i pisane imale svoj razvojni put i svoju snagu djelovanja. Razvojem društva i društvene svijesti i ove norme dobile su drugu formu i sadržinu i drugačiji značaj. Iz tog razloga je razumljivo da one norme koje su važile u doba robovlasništva, ne mogu se primijeniti na suvremeno društvo. U doba robovlasništva, ljudi su tretirani kao i svaka druga roba, bili su predmet kupovine i prodaje i postupanja njihovih vlasnika po vlastitom nahođenju. Danas, na ovom stupnju razvitka društvene svijesti, razvitka ljudskih prava i sloboda, gotovo je nepojmljivo da su postojali i takvi sustavi u kojima je čovjek bio roba.

U pravno uređenim državama, u kojima postoji vladavina prava, za pretpostaviti je da su svi i da je sve obuhvaćeno zakonom i da nitko i ništa nije iznad zakona. Ipak, praksa pokazuje da u funkcioniranju svake države postoje pojedinci i grupe koji krše ne samo zakone, već koji ne

postupaju ni po moralnim načelima. Najrašireniji oblik kršenja zakona danas u svijetu jeste korupcija. Ovaj gotovo društveni "fenomen", razvio se u raznim oblicima, u gotovo svim državama, bez obzira na to kako su one gospodarski razvijene i kakvo im je društveno uređenje. Korupcija je danas u svijetu prepoznata kao prepreka daljnjeg razvitka društva. Ono što je još uočljivije jeste saznanje da korupcija podriva osnovne vrijednosti i moralna načela svakog društva. Ako znamo da moral odgovara na pitanje što je dobro, a što ne u jednom društvu ili što valja, a što ne, onda nam je jasno da narušene ili uništene moralne norme, predstavljaju osnov za brzo propadanje vrijednosnog sistema i društva u cijelosti. Posljedice postojanja korupcije prepoznatljivije su kao slabljenje institucija sustava, gubitak povjerenja u vlast, podripanje vladavine zakona, ugrožavanje ljudskih prava i sloboda, ugrožavanje pravičnosti i socijalne pravde.

Prema istraživanjima Transparency Internationala u Bosni i Hercegovini, stopa nezaposlenosti je jako visoka (28,6%), izražena je gospodarska stagnacija i neučinkovitost javnog sektora, kao i nedostatna i/ili neodgovarajuća provedba zakonskih rješenja i antikoruptivnih mjera, što ima negativan utjecaj na sve čimbenike gospodarskog, socijalnog i političkog razvitka i stavlja je u rang nerazvijenih zemalja. Imajući u vidu činjenicu da je Bosna i Hercegovina zemlja u tranziciji, da u poratnom razdoblju još nije razvila stabilan društveni sustav, niti institucije sustava, razumljivo je da u ovoj i ovakvoj državi korupcija ostavlja nesagledive posljedice i čini veliku prepreku daljnjem razvitku zemlje, kako gospodarski i društveno, tako i institucionalno. Korupcija u bosanskohercegovačkom društvu ima i tradicijsku pozadinu. Naime, od kolijevke pa do groba, čovjeka prati ova pošast, a da to sam i ne primjećuje. Kada se rodi dijete, po nepisanom pravilu časte se liječnik i primalje u rodilištu, medicinske sestre i svi koji se "nađu" rodilji pri ruci. Kada dijete odraste i krene u vrtić, tete se posebno "paze" da bi bile što više sklone baš tom djetetu. Prilikom upisa u osnovnu školu, roditelj se raspituje koja je učiteljica najbolja, upisuje svoje dijete kod nje "preko veze", obasipa je darovima u svim prilikama. Dijete se nađe pred upisom u srednju školu te je i tu presudna uloga roditelja. Roditelj "zna" da je najbolja, na primjer, ekonomska škola i nakon završetka srednje škole i fakulteta, posao u banci ili javnoj upravi. Nakon završetka srednje škole

i upisa na fakultet, kad god se dijete nađe pred problemom, reagira roditelj uz pomoć podmitljivog profesora/ice. Do zaposlenja će taj mladi čovjek doći uz pomoć neke korupcijskog metoda: poznanstvo, rodbinska pripadnost, politička podobnost i slično. Takav građanin će život nastaviti sukladno već naučenim načinom rješavanja problema i sve do kraja svog života, sve probleme s policijom, sa inspekcijom, sa šefom, sa školom koju pohađaju njegova djeca, rješavat će na njemu dobro poznat način. Ako se ovaj primjer posmatra sa aspekta jednog pojedinca u društvu, problem ne izgleda tako veliki. No, kada imamo u vidu mnogo pojedinaca koji se ponašaju na navedeni način, lako se nameće zaključak: posljedice ovakvog ponašanja su nesagledive. U praksi imamo uništen sustav vrijednosti, odnosno upropašten zdravstveni, obrazovni, pravosudni i sustav javne uprave. Ukratko, sve što bi trebalo da stoji na nogama, stoji na glavi.

Korupcija je društveni problem i kao takav se mora prepoznati da bi se čitavo društvo uključilo u borbu protiv njega. Problem postoji, prepoznat je, identificirani su pojavni oblici korupcije i uzroci njenog nastanka te je razumljivo da nadležne institucije sustava pokušavaju zaustaviti dalje širenje ovog problema i njegovo zaustavljanje. Iz tog razloga, Bosna i Hercegovina je 2009. godine usvojila državnu Strategiju za borbu protiv korupcije, kojom se država zvanično obvezala na provedbu antikorupcijske reforme. U svibnju 2015. godine, definirana je nova Strategija za borbu protiv korupcije. U ovom dokumentu se navodi da je ostvarivanje dugoročnih ciljeva, odnosno rezultata u borbi protiv korupcije, neodvojivo od jačanja morala i moralnih i društvenih vrijednosti, te da je sve zajedno veoma povezano sa sustavom obrazovanja i odgoja u Bosni i Hercegovini. Time je naglašeno da u procesu borbe protiv korupcije i u procesu jačanja moralnih vrijednosti u društvu, najjaču ulogu imaju obitelj i obrazovni sustav, od predškolske razine do sveučilišta. Zato je neophodno posvetiti značajnu pozornost pitanjima etike u svim nastavnim programima. Gotovo da nema nastavnog predmeta ili nastavne jedinice u koju nije moguće ugraditi segmente etičkog značenja.

Kurikulum Etika i antikorupcija za srednje škole sadrži ključne elemente za edukaciju učenika, nudi definicije pojma korupcija,

objašnjenja oblika u kojima se korupcija javlja, objašnjava uzroke nastanka i posljedice postojanja te daje smjernice djelovanja u borbi protiv korupcije. Naročito je važna uloga nastavnika u realizaciji tema, odnosno nastavnih jedinki u procesu učenja o korupciji. Također, Kurikulum nudi dobre primjere nastavnih metoda, materijala, izvannastavne aktivnosti i razne projekte kroz koje se može učiti o etici i antikorupciji.

Zašto je važno učiti o korupciji?

Biti etički osviješten, znači biti spreman na borbu protiv korupcije. Etički osviješteni građani imaju izgrađen ustav vrijednosti, prepoznaju što je opće dobro, prepoznaju šta je bitno za dobrobit zajednice i svih građana koji u njoj žive. Takav građanin je aktivan, on sudjeluje u stvaranju općeg dobra, on sudjeluje u borbi protiv korupcije.

U najranijoj dobi djeca se mogu učiti općim vrijednostima društva, kroz razvitak i njegovanje prijateljstva, prihvatanje i uvažavanje različitosti, jačanje zajedništva kroz igru i u igri, prihvatanje različitih uloga i slično. Kod učenika u osnovnim i srednjim školama, moguće je razvijati etički pristup svemu, kroz aktivnosti na satima razrednog odjela, kroz izvannastavne aktivnosti i u mnogim drugim predmetima.

Veliki je broj učenika i nastavnika koji su se barem jedanput suočili s nekim oblikom korupcije ili osjetili posljedice korupcije. Zato je edukacija kako učenika, tako i nastavnika, značajan alat u borbi protiv korupcije.

Učiti učenike da budu spremni na borbu protiv korupcije, podrazumijeva da su i sami profesori za to osposobljeni. Svaki nastavnik i svaki učenik mogu biti učesnici korupcije. O potrebi edukacije o etici i antikorupciji u srednjim školama, svjedoče rezultati istraživanja koje je 2014. godine provela Mreža savjeta/vijeća učenika srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je obuhvatilo gotovo

15.000 srednjoškolaca, od kojih je 58% izjavilo da je neophodno uvesti obrazovanje o korupciji, a čak 60% učenika/ica je izjavilo da nije dovoljno informirano o korupciji.

Ovakvi stavovi srednjoškolaca govore o tome da su učenici/ce spremni da razvijaju svoje kompetencije za oblast etike i antikorupcije.

Cilj obrazovanja i cilj učenja o bilo kojoj pojavi i procesu, nije samo stjecanje znanja o tim pojavama i procesima, već je bit učenja uopće, stvaranje i razvoj sposobnosti kod svakog učenika. Ovaj Kurikulum predstavlja dobar alat za osposobljavanje učenika i nastavnika da stječu znanja o korupciji i njenim posljedicama, kao i da razvijaju vrijednosti i vještine kojima će znati, moći i htjeti da se bore protiv korupcije. Kurikulum će pomoći razvitku svijesti kod mladih da postanu odgovorni, aktivni i da svoju sudbinu i sudbinu drugih uzmu u svoje ruke. Mladi, koji budu educirani sukladno s ovim Kurikulumom, izrast će u ljude koji žele učiti, djelovati i stvarati bolju budućnost. Iako će biti svjesni da se korupcija ne može u cijelosti iskorijeniti, mladi i obrazovani ljudi će u dobroj mjeri zaustaviti dalji prodor korupcije i dalje propadanje društva. Postaću svjesni da razvojem etičkih vrijednosti, jačanjem transparentnosti, odgovornosti i većim osobnim aktivizmom u društvu, pomažu razvoju društvene zajednice kao zajednice jednakopravnih građana.

Obrazovanje i obrazovni sustav ima zadatak da osposobi učenike da budu etički osviješteni, jer samo takvi mogu stvarati zdravo društvo. Osobnost i karakter svakog pojedinca, njegova društvena uloga i njegova aktivnost, utiču na dobrobit zajednice. Današnji učenici su već sutrašnji čelnici u društvu, te je neophodno da im obrazovni sustav pored naučenog znanja, osigura i razvitak sposobnosti i formiranje stavova koji će im omogućiti da razviju što je moguće veću netoleranciju prema korupciji.

Dobar obrazovni sustav ne smije stvarati poslušne i šutljive građane, već građane koji će biti odgovorni i kritični prema svemu negativnom u društvu. Učenike treba podsticati da budu aktivni sudionici u procesu učenja, kako bi sutra bili aktivni građani u procesima donošenja odluka. Postizanje ovog cilja moguće je kroz uključivanje učenika u

edukaciju o etičkom i antikorupcijskom djelovanju. Rano uključivanje učenika u prepoznavanje korupcijskih postupaka i njenih posljedica za demokratsko društvo, predstavlja ključnu komponentu u jačanju sposobnosti pojedinaca i društva za učinkovito upravljanje društvenim pojavama i procesima. Da bi demokratsko društvo napredovalo, građani moraju posjedovati vještine, promovirati vrijednosti i manifestirati demokratsko ponašanje. Moraju znati dovoljno o osnovnim karakteristikama demokratskog političkog sustava, o svim negativnim pojavama koje ugrožavaju razvitak demokratije kako bi mogli da zaštite svoje interese i interese zajednice. Građani također, moraju izgraditi osnovne vrijednosti kao što su: tolerancija prema različitim mišljenjima, podrška vladavini zakona, borba protiv korupcije. Kao što sudjeluju u raznim obiteljskim, vršnjačkim, sportskim i drugim aktivnostima, učenici kroz obrazovni sustav treba da dobiju priliku da sudjeluju u otkrivanju problema, da ih rješavaju i da tako prakticiraju osnovne norme demokratske kulture. U srži ovakvog obrazovanja su vrijednosti i etička načela, transparentnost, sudjelovanje, reagiranje, odgovornost, osnaživanje i pravičnost.

Definiranje korupcije

Korupcija predstavlja problem koji je imanentan čovjekovoj prirodi. Stara je koliko i ljudski rod, odnosno koliko i politička i ekonomska organizacija društva. U primitivnim plemenskim zajednicama pripadnik plemena činio je usluge plemenskim vođama, a oni su mu zauzvrat činili usluge drugog tipa, poput napredovanja u plemenskoj hijerarhiji što mu je donosilo materijalnu i/ili drugu korist. Stoljećima carevi i kraljevi nisu plaćali službenike, pa je jedan od načina ostvarivanja prihoda njihovih službenika bio primanje darova. Cezar nije odlazio u Galiju samo da bi pokorio galska plemena, već je koristio položaj da zaradi u vojnoj službi. Sultanovim sudijama bilo je dopušteno da primaju darove i da na osnovu njih donose odluke. Srednjovjekovne države tolerirale su kupovinu javnih položaja, biranje službenika po podrijetlu i stranačkom kriteriju, tretiranje građana kao objekata vladanja, a ne nositelja suvereniteta. U 19. stoljeću dolazimo do odnosa prema korupciji kao prirodnoj pojavi, a u 20. stoljeću proglašava se štetnom i zabranjuje se zakonom.

Posljedice korupcije po cjelokupan društveni razvitak su nesagledive. Gospodarska stagnacija, neučinkovit javni sektor, nedovoljna i/ili neodgovarajuća provedba zakonskih rješenja i antikorupcijskih mjera kreiraju okruženje u kojem je koruptivno ponašanje percipirano kao izuzetno raširena društvena pojava koja negativno utječe na sve aspekte gospodarskog, socijalnog i političkog razvitka. U pogledu životnog standarda građana, u takvim društvima javlja se nepremostiv jaz između onih koji su uključeni u korupciju i onih koji to nisu, odnosno postoji jako mali broj iznimno bogatih nasuprot jako velikom broju iznimno siromašnih.

Etimološki, termin korupcija vodi podrijetlo od latinske riječi rumpere, što u slobodnom prijevodu znači razbijanje, lomljenje, kidanje, a budući da u koruptivnim aktivnostima sudjeluju najmanje dvije osobe onda je to cum rumpere. Dakle, podmitljivac i podmićeni nešto razbijaju, lome ili kidaju skupa. Budući da etimološka definicija ne zadovoljava aspekte potrebe za znanstvenom definicijom korupcije, jer ne otkriva u čemu je osobena razlika korupcije u odnosu na sve ostale manifestacije pokvarenosti, iskvarenosti i nepoštenja, postoje različiti pristupi u njenom definiranju.

Razlikuje se definiranje korupcije kao kršenja moralne norme i kao kršenja pravne norme. Prema autoru Josipu Kregaru, kršenje moralne norme sadržano je u definiciji da je "korupcija patološka pojava, odnosno sistemska aberacija u kojoj vladajuća politička klasa lični interes stavlja iznad interesa političke zajednice, pa se s tog aspekta korupcija osuđuje kao nemoralna i štetna za političku konstituciju društva", dok su oblici korupcije kao kršenje pravne norme definirani odredbama kaznenih zakona.

Literatura koja se bavi izučavanjem korupcije, kao jednog od najsloženijih kriminalnih fenomena, nudi veliki broj njenih definicija. Tako, najčešće se spominje da je "korupcija nastojanje da se bogatstvo ili moć steknu nezakonitim sredstvima – osobna dobit na javni račun". Također, jedna od definicija koju ističu brojni autori na prostoru bivših jugoslovenskih republika je da "korupcija označava proces u kojem najmanje dvije osobe nedozvoljenom razmjenom, radi ostvarivanja lične koristi, postupaju na štetu javnog interesa,

kršeći moralne i pravne norme". Ne može se označiti koja je od postojećih definicija bolja, ali postoje institucije i organizacije koje su u svojim dokumentima tretirale ovu materiju, a to su: Svjetska banka, Transparency International, Ujedinjene nacije, Vijeće Europe, Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, pa su definicije ovih institucija i organizacija sumirane u sljedećoj tabeli:

	Definicija korupcije	Izvor
1.	Zloropaba javnih ovlasti radi privatne koristi.	Svjetska banka (1997)
2.	Zloropaba povjerenih ovlasti za privatnu korist	Transparency International
3.	Transnacionalna pojava povezana s drugim oblicima kriminaliteta, koja predstavlja prijetnju za stabilnost i sigurnost društva, te ugrožava održiv razvitak i vladavinu prava.	UN Konvencija za borbu protiv korupcije (2003)
4.	Označava svaku zloropabu moći povjerene javnom službeniku ili osobi na političkom položaju na državnom, entitetskom, županijskoj razini, razini Brčko Distrikta BiH, gradskoj ili općinskoj razini, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati izravno ili neizravno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njezinu mogućnost, kojima se narušava obavljanje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primatelja mita.	Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (2009)
5.	Korupcija podrazumijeva traženje, nuđenje, davanje ili primanje, izravno ili neizravno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili stavljanje toga u izgled, koje izopćava propisanu izvedbu neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primatelja mita, nezakonite koristi ili osobe kojoj se to stavlja u izgled.	Građansko-pravna konvencija Vijeća Europe (1999)

Uzroci nastanka korupcije i oblici u kojima se manifestira

Teorija i praksa koja se bavi izučavanjem korupcije iskristalizirala je podjelu uzroka njezinog nastanka na: pravne, političke, institucionalne i gospodarske.

Pravni uzroci nastanka korupcije

- nezaobilazan čimbenik je nedostatak ili neodgovarajući zakonski propisi koji inkriminiraju korupciju, a nakon toga i nefunkcionalan rad organa koji vrše sudsku vlast (sudovi i tužiteljstva), ali i onih organa koji bi trebali obavljati nadzor nad njihovim radom.

Politički uzroci nastanka korupcije – zloraba vlasti političkih središta moći, financiranje političkih stranaka zlorabom javnih resursa, nefunkcioniranje kontrolnih organa (inspekcija), nepostojanje mehanizama odgovornosti.

Institucionalni uzroci nastanka korupcije – loš organizacijski ustroj unutar institucija, mogućnost koruptivnih radnji zaposlenika usljed nedostatka kontrolnih mehanizama, davanje prednosti nestručnim kadrovima ispred stručnih kadrova prilikom zapošljavanja u institucijama.

Gospodarski uzroci nastanka korupcije – loše osmišljena (kriminalna) privatizacija javnih poduzeća, neplanski i neodgovarajući politički intervencionizam države u gospodarstvo, nepoštivanje temeljnih tržišnih zakonitosti.

Multidisciplinarnim iscrpnim istraživanjem korupcije dolazi se do zaključka da se ona posebice izražava u sljedećim oblicima:

Podmićivanje – Nuđenje ili primanje određene vrste usluge, novca ili drugih oblika koristi da bi se donijela kakva odluka koja je protupravna,

Protupravno posredovanje – Uporaba položaja da bi se utjecalo na obavljanje ili neobavljanje službenih radnji,

Zloporoba položaja – Uporaba položaja kako bi se sebi ili drugome pribavila korist, drugome nanijela šteta ili povrijedila prava,

Pronevjera – Krađa, prisvajanje povjerene imovine ili čega sličnog od osobe kojoj su povjerene javne ovlasti,

Prevara – Dovođenje u zabludu podnošenjem lažnih obračuna ili na drugi način,

Posluga – Neovlašteno služenje povjerenim novcem, vrijednosnim papirima, ili drugim pokretnim stvarima,

Krivotvorenje – Unošenje neistinitih podataka, neunošenje važnih podataka, ovjera dokumenata ili pravljenje dokumenata sa neistinitim sadržajem,

Sukob interesa – Situacija u kojoj javni službenik ili dužnosnik ima neke profesionalne ili osobne obveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost/ integritet,

PristrASNOST – Stavljanje obitelji, prijatelja, znanaca u prvi plan prilikom donošenja odluka. Neformalna veza između donositelja odluka i određene pravne ili fizičke osobe,

Iznuda – Zahtijevanje ili ostvarivanje kakve koristi uporabom sile, uskraćivanjem određenog prava ili prijetnjom.

Kakve su posljedice korupcije?

Ne postoji društvo u kojem nema korupcije koja kao izrazito opasan kriminalni fenomen izaziva posredne i neposredne štete. U nekim društvima njene razmjere su takve da prerasta u opasnu patologiju, a to je osobeno za zemlje u razvitku i tranziciji. Korupcija je antikulturna pojava koja:

- Ometa funkcioniranje pravne države i vladavinu prava,
- Utječe na to da građani nemaju povjerenja u institucije,

- Usporava gospodarski razvitak,
- Podstiče diskriminaciju osoba koje nisu uključena u koruptivne radnje,
- Izaziva društvenu nestabilnost i socijalnu nesigurnost,
- Uzrokuje pad kvaliteta rada javnih službi,
- Unosi nepredvidivost u političko odlučivanje i pravnu regulaciju,
- Podiže cijenu države, jer je administracija neopravdano velika,
- Podiže transakcijske troškove,
- Podstiče rasipanje sredstava,
- Razara upravnu i političku kulturu,
- Podstiče negativnu selekciju za čelne pozicije u politici i javnim službama,
- Umjesto odlučivanja o potrebama građana, prednost se daje osobnim zaradama povlaštenih,
- Postaje nepodnošljiva smetnja razvoju međunarodnih gospodarskih odnosa itd.

Borba protiv korupcije

Niti u jednom suvremenom društvu nije moralno i zakonski prihvatljiva korupcija, odnosno nigdje se ne opravdava zloraba političkog položaja ili javne službe za osobno bogaćenje na račun javnog interesa. Ne postoji ništa sporno oko moralne kategorizacije korupcijskog ponašanja, međutim ključni problem se javlja kod učinkovitosti pravnog sustava, otkrivanja, progona i kažnjavanja.

Kako bi borba protiv korupcije bila uspješna, nužno je postojanje pravnih normi i institucija čiji kadrovi mogu, znaju i hoće učinkovito otkrivati, procesuirati i prevenirati koruptivna ponašanja. Također, treba istaknuti i to da učinkovita borba protiv korupcije mora biti protkana razvitkom integriteta na razini institucija, društvenih skupina, profesija i građana.

Sprječavanje korupcije i njezino svođenje na najmanju moguću mjeru može se provoditi planskim organiziranjem aktivnosti kojima se u praksi eliminiraju ili pak smanjuje uticaj njenih izravnih ili neizravnih uzroka. Kako bi se situacije u kojima se događaju koruptivne aktivnosti uklonile ili svele na najmanju moguću mjeru, nužno je provesti

različite mjere socijalne, gospodarske, pravne, obrazovne i drugih politika, odnosno potrebno je aktivirati sve bitne čimbenike koji mogu doprinijeti suzbijanju ove negativne pojave.

Lista termina

Korupcija – Zloporaba javnih ovlasti radi privatne koristi.

Korumpirana osoba – Svaka službena ili odgovorna osoba koja radi osobne koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes i povjerene ovlasti. Korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita kako bi mu korumpirana osoba pomogla u ostvarivanju koristi.

Zloporaba položaja i ovlasti – Ponašanjem kojim se državni posao, položaj ili javna dužnost obavljaju na način da se vlastiti interesi stavljaju ispred javnih.

Mito – Plaćanje određenog iznosa, materijalne ili novčane vrijednosti, javnom dužnosniku ili zaposlenom u javnoj upravi koji je nadležan za sklapanje ugovora u ime države ili pružanje usluga.

Javni dužnosnik – Svaka osoba koja obavlja zakonodavnu, izvršnu, upravnu ili sudsku dužnost određene države na svim razinama vlasti bilo da je imenovano ili izabrano, bilo da je ona stalna ili privremena, plaćena ili neplaćena, te bez obzira na rang te osoba.

Javni interes – Predstavlja ideal koji je u središtu ideje o demokratskoj vlasti i upravljanju, a definira se kao djelovanje u interesu cjelovitog društva, donošenjem odluka na pošten i nepristran način, zanemarujući osobni interes.

Prevara – Ostvarenje kakve koristi dovođenjem druge osobe u zabludu, navodeći je da poduzme neku radnju na štetu svoje ili tuđe imovine.

Trgovina utjecajem – Obećanje, nuđenje ili davanje javnom dužnosniku ili javnom službeniku, odnosno traženje ili prihvatanje

od javnog dužnosnika ili javnog službenika, neopravdane koristi, kako bi javni dužnosnik ili javni službenik zlorabio svoj stvarni ili pretpostavljeni uticaj.

Nepotizam – Termin kojim se označava favoriziranje rođaka i prijatelja prilikom zapošljavanja u javnom sektoru ili prilikom dodjele javnih poslova, neovisno o njihovim kvalifikacijama i stručnim sposobnostima.

Klijentelizam – Oblik društvene organiziranosti i djelovanja u kojem pristup izvorima (resursima) gospodarske i političke moći kontroliraju patroni (moćnici) te ga omogućavaju samo svojim klijentima – pojedincima i snagama koje im se povinuju i podržavaju ih.

Favoriziranje – Povlašten tretman u poređenju s drugim pojedincima ili skupinama koje imaju ista prava.

Zloraba javnih dobara – Neovlaštena uporaba resursa u javnom vlasništvu

Pranje novca – Polaganje novca stečenog obavljanjem nezakonite djelatnosti na račune kod banaka i drugih financijskih institucija ili uključivanje na drugi način tog novca u legalne financijske tokove.

Nezakonito bogaćenje – Znatno povećanje imovine javnog dužnosnika za koje ne postoji razumno obrazloženje vezano za njegove zakonske prihode.

Osobna usluga – Svako djelovanje kojim se jedna strana obvezuje da obavi određeni posao, a druga da joj plati za to određenu naknadu, a koje ne proizlazi iz redovnog radnog ili ugovornoga odnosa.

Neimovinska korist – Svaka pogodnost, privilegija, povlastica ili druga nenovčana dobit.

Veza – Nezakonita veza koja podrazumijeva razmjenu usluga (materijalnih i nematerijalnih), pri čemu pristup privilegijama imaju samo osobe s dobrim sustavom veza ili poznanstava.

Kontekst

U tradicijskom transmisivnom obliku nastave učenje je prenošenje (transmisija) znanja i informacija od onoga koji zna prema onomu tko ne zna, a prema suvremenom obliku nastave učenje je aktivna

konstrukcija ili rekonstrukcija iskustva onoga koji uči. Pedagogija i psihologija prepoznale su suvremen oblik nastave kao izuzetno pogodan za produktivno učenje. Učenici koji imaju priliku da uče po suvremenom obliku nastave su aktivni, istražuju, kritiziraju, sumnjaju, rade u timu s drugima, zaključuju, bore se da obrane svoje stavove, debatiraju, a nastavnici organiziraju, pripremaju sat, podstiču učenike, usmjeravaju njihovu aktivnost, pohvaljuju, nagrađuju.

Najveća i najjača snaga suvremenog društva su informirani, obrazovani, kreativni ljudi, a odgoj i obrazovanje su ključni čimbenik njegovog razvitka. Učenje i poduka radi stjecanja reproduktivnog znanja ustupilo je, u većem broju nastavnih predmeta, mjesto poduci radi stjecanja dinamičkog znanja i razvitka kreativnih sposobnosti. Takvo znanje je otvoreno za kreativnu primjenu i kontinuiranu nadogradnju. Pretpostavka za uspješno uključivanje u suvremene društvene tokove upravo je ova promjena u obrazovanju, promjena koja objedinjuje nastojanje da se kod učenika razvijaju sposobnosti koje će im omogućiti da se uspješno uključe u suvremene uvjete društvenog i gospodarskog razvitka i aktivno sudjeluju u tim tokovima. Danas se često pominju sposobnosti učenika. Postavlja se pitanje je li učenik s naučenim znanjem, u mogućnosti da isto u datoj situaciji primijeni. Sposobnosti učenika predstavljaju jedinstvo stečenog znanja, razvijenih vještina i usvojenih vrijednosti. Pored deklarativnog znanja koje podrazumijeva da učenik posjeduje znanje o tomu što je potrebno uraditi, učenik treba da zna i kako se to radi. Ovo proceduralno znanje još ne uključuje i djelovanje, odnosno primjenu znanja. Da bi se to dogodilo, ono mora da bude sukladno sustavu vrijednosti, odnosno da učenik vjeruje da to treba uraditi. Na konkretnom primjeru to izgleda ovako.

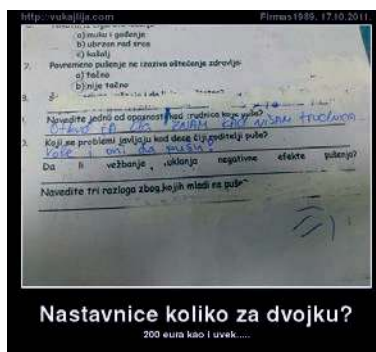
Učenici su na edukaciji iz oblasti antikorupcije čuli šta je koruptivno ponašanje (deklarativno znanje). Kada dođu u situaciju da svjedoče koruptivnom ponašanju ukoliko nemaju proceduralno znanje, neće znati što trebaju uraditi, odnosno kako postupiti. Ako i znaju na koji način trebaju postupiti, akcija može izostati ukoliko se ne uklapa u njihov sustav vrijednosti, odnosno ukoliko doista i ne vjeruju da to trebaju uraditi. Kompetentan učenik zna činjenice, zna kako treba raditi, može to uraditi i radi to s određenim uvjerenjem. Najučinkovitiji način suprotstavljanja korupciji jeste prevencija. Ostvarivanje dugoročnih rezultata u borbi protiv korupcije i prevenciji same pojave korupcije, vezano je za obrazovanje i odgoj kao mjesto gdje se jačaju moralne vrijednosti društva.

Cilj obrazovnog sustav nije da učenik samo stječe znanje, već očekivanje da će naučeno biti primijenjeno u životu. Kada se kreira program učenja, koji će kao rezultat imati primjenu znanja, sadržaj učenja mora obuhvatiti sve tri komponente znanja. Prvo treba definirati znanja koja su učenicima potrebna, a zatim razmišljati i o vještinama i vrijednostima koje će osigurati primjenjivost naučenog. S obzirom na to da aktivnosti učenja u najvećoj mjeri utječu na razvitak vještina i vrijednosti, potrebno je učenicima ponuditi metode koje od učenika zahtijevaju da se aktivno uključi, da bude subjekt, a ne isključivo receptor znanja.

U nastavnim predmetima u kojima se nastavnik opredijelio da realizira nastavne jedinice iz etike i antikorupcije, nastavnik sebe treba vidjeti kao pedagoga, odnosno onoga koji organizira i vodi proces učenja. U pripremi sata bilo bi dobro da nastavnik razmišlja više o učenicima, o tomu što trenutno znaju, šta bi još trebali znati, koje ih aktivnosti mogu najbolje motivirati za učenje, kroz koje aktivnosti učenja mogu da razvijaju vještine i usvajaju vrijednosti i sl. Imajući u vidu da srednjoškolci danas koriste različita tehnološka i komunikacijska sredstva, neophodno je u nastavni proces učenja uključiti što više metoda koji će im omogućiti da zadovoljavaju ove potrebe. Učenicima treba dati slobodu da istražuju, prepoznaju, navode primjere iz života, kreiraju rješenja i aktivnosti. Treba ih stalno podsticati i pohvaljivati za promišljanje, za samostalnost, za timski rad i sl.

U nastavi maternjeg jezika, moguće je kroz pismeni rad obraditi teme iz oblasti etike i antikorupcije, ali je moguće i pripremiti projekt o obilježavanju Međunarodnog dana borbe protiv korupcije. Taj dan je 9. prosinac, Ujedinjene nacije usvojile su Konvenciju borbe protiv korupcije 2003. godine. Obrazovni sustav u Bosni i Hercegovini, sukladno ciljevima Strategije borbe protiv korupcije, ima veoma važan zadatak da obrazuje i pripremi građane za uspješnu borbu protiv korupcije.

Sam obrazovni sustav nije imun na korupciju. Mnogobrojni su primjeri postojanja i pojave korupcije u obrazovanju. Korupcija u obrazovanju podjednako pogađa, kako učenike, tako i nastavnike, a u krajnjem ishodu urušava obrazovni sustav u cijelosti. Najčešće se s korupcijom susrećemo prilikom upisa učenika u željeno zanimanje ili struku, prilikom zaposlenja, prilikom davanja ocjena, organiziranja ekskurzija i izleta, saniranja školskih objekata, rentiranja fiskulturnih sala i drugih objekata u školi i slično. Samo nekoliko pobrojanih primjera ukazuju na pojavu korupcije u obrazovanju, a istovremeno pred sve subjekte u obrazovnom procesu postavlja se važan zadatak da se svi zajedno uključe u borbu protiv korupcije.

Nastavnice koliko za dvojku?

200 eura kao i uvek....

Obrazovni sustav ne čine samo učenici i nastavnici, već i uprava škole i roditelji. Sve ove subjekte neophodno je uključiti u proces edukacije o etici i antikorupciji. Dug i težak put trebaju preći nastavnici da bi postigli promjenu svijesti kod učenika, ako sami ne mijenjaju sebe i svoje ponašanje. Također, samo nastavnici i učenici nisu dovoljno moćni u postizanju obrazovnih ciljeva o antikorupciji, ukoliko i roditelji nisu uključeni u edukaciju. Danas gotovo sve škole imaju formirane savjete/vijeća roditelja. Na jednom od sastanaka vijeća moguće je obraditi temu o pojmu i vrstama korupcije, njenim posljedicama i potrebi borbe protiv korupcije. Na nastavničkim vijećima kao stručnim organima, educirani nastavnici zalagat će se i da se ocjene

ne zaključuju u zbornicama, već u učionicama, pred učenicima i uz obrazloženje ocjene. Tako će naglasiti ono što je bitno svakom učeniku/ici, da ima pravo da mu se objasni ocjena koju je dobio te da se to uradi transparentno i u učionici.

Na satima razrednog odjela, moguće je obraditi nastavne jedinice o korupciji. Također, konkretna primjena etičkog ponašanja najjače će doći do izraza upravo na tim satima. Kod pravdanja izostanaka sa nastave, nastavnik/ca, razrednik, mora postići da učenik bude iskren, kritičan prema sebi i svojim postupcima. No, to će moći samo nastavnici koji su dovoljno educirani za realizaciju nastavnih jedinki ponuđenih u ovom priručniku.

Na satima predmeta Demokratija i Ljudska prava/Građansko obrazovanje/odgoj, veliki broj nastavnih jedinki je moguće uvezati sa nastavnim jedinkama koje obrađuje ovaj priručnik. Imajući u vidu činjenicu da učenici iz ovog predmeta najviše razvijaju kompetencije za građanski aktivizam, otvara se lepeza mogućnosti djelovanja na časovima, izvannastavnim aktivnostima i projektima, radi jačanja svijesti učenika o potrebi borbe protiv korupcije i razvoja etičkih vrijednosti.

Ciljevi obrazovanja iz oblasti etike i antikorupcije

Očekivani rezultati

Učenici će:

- Biti u stanju objasniti i analizirati vezu između sadržaja i konteksta koruptivnog ponašanja,
- Biti u stanju opisati ponašanja koja su ranije kroz povijest bila neprihvatljiva i kažnjiva, a danas više nisu i obrnuto,
- Biti u stanju definirati ponašanja koja jesu/ili su bila kažnjiva u nekim zemljama i regijama, a u drugima nisu;
- Biti u stanju ocijeniti kako različiti konteksti utječu na percepciju korupcije i koruptivnog ponašanja,
- Biti u stanju dizajnirati projekte kojima je cilj borba protiv korupcije.

Aktivnosti

Teme koje treba obuhvatiti obrazovanjem:

Prvi razred:

- Šta je korupcija?
- Pojam i definicija korupcije
- Pojavni oblici korupcije

Drugi razred:

- Uzroci korupcije
- Posljedice korupcije
- Posljedice neetičkog ponašanja

Treći razred:

- Primjeri iz svakodnevnice
- Analiza slučaja
- Borba protiv korupcije

Četvrti razred:

- Definiranje pravila u borbi protiv korupcije
- Analiza primjene pravila u borbi protiv korupcije
- Rad na projektu Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije

Moguće metode i forme za postizanje ciljeva

Individualni rad

Ukoliko želimo učenike podstaknuti na razmišljanje o nekoj temi koja se obrađuje tokom sata, želimo da analiziraju neki problem, da se prisjete vlastitog iskustva, daju primjer iz života, definiraju svoj stav o određenom pitanju, riješe neki zadatak (koji će kasnije rješavati u skupini), definiraju svoj stav o određenom pitanju koje se obrađuje

i sl., koristimo individualni rad. Nakon individualnog rada, najčešće slijedi diskusija koja može da bude organizirana u parovima, malim skupinama ili velikoj skupini (kada sudjeluju svi učenici). Za individualni rad potrebno je da nastavnik procijeni koliko je optimalno vremena učeniku potrebno za to i da učenicima da slobodu (ukoliko se radi o intimnim pitanjima) da ne dijele osobna iskustva sa ostatkom skupine ako to ne žele.

Rad u paru

Rad u paru koristimo u različitim situacijama: kada ne želimo da učenici rade sami, a ni u skupinama; kada nemamo dovoljno vremena da svaki učenik izloži svoj prijedlog, pa ih zamolimo da se u paru dogovore oko zajedničkog; kada želimo da rade samostalno, pa u parovima, pa u skupinama i na kraju u velikoj skupini; kada želimo da povežemo neke učenike za koje smo primijetili da rijetko ili nikada međusobno ne komuniciraju i sl.

Rad u skupini

Rad u skupini podrazumijeva da grupa učenika radi na nekom zadatku u unaprijed određenom razdoblju, a nastavnik obilazi skupine, prati rad i vodi računa o vremenu. Tema rada u skupinama treba biti unaprijed osmišljena, skupine mogu imati istu temu, mogu da budu različite na način da svaka skupina obrađuje jedan segment problema. Skupine se najčešće dijele na četiri do šest učenika. Rad u skupinama omogućava svakom učeniku (a naročito onima koji izbjegavaju da pričaju u velikoj skupini) da iznesu mišljenje i dobro utječe na promjenu dinamike rada, jer učenici moraju da ustanu i promijene mjesto rada. Nastavnik treba voditi računa o vremenu i da svakoj skupini osigura vrijeme da prezentira rad kao i vrijeme za pitanja, komentare sudionika drugih skupina ili diskusiju svih sudionika o prezentiranim skupnim radovima.

Diskusija u skupini

Diskusija u skupini je facilitiran razgovor svih sudionika koju najčešće vodi nastavnik (a u nekim situacijama ovu ulogu možemo dodijeliti i

učenicima da prakticiraju svoje vještine). Poželjno je da svi sudionici sjede u krugu kako bi se osigurao ravnopravan odnos sudionika te otvorenost u komunikaciji. Ovaj metod najčešće koristimo na kraju rada, kada je potrebno sumirati zaključke ili kada želimo probuditi diskusiju o nekoj temi. Važno je da nastavnik vodi računa da pitanja koja postavlja budu otvorenog tipa (kako bi podstaknuo diskusiju) kao i da pokuša da uključi sve učenike u razgovor. Intervencija tipa "zanimam nas šta o ovoj temi misle i oni koji se do sada nisu uključili u diskusiju" često daje željene rezultate.

Studije slučaja

Studije slučaja mogu biti iznimno korisne prilikom obrade tema korupcije, naročito za razumijevanje gdje su granice etičkog, a gdje nastupa korupcija. Mogu biti stvarne ili zamišljene, da ih pripremi nastavnik, ali i učenici prije izvođenja sata. Za studije slučaja mogu se pripremiti dvije vrste priča. One u kojima je poznat ishod i one u kojima se od učenika traži da završe priču, odnosno da procijene kako je sve mogla postupiti određena osoba u datoj situaciji. Ove druge, kod učenika razvijaju sposobnosti za rješavanje problema, a sa aspekta edukacije o korupciji, sposobnost rješavanja etičkih dilema.

Barometar

Barometar je metod koji omogućuje da učenici definiraju i izraze svoje stavove, a istodobno da čuju i stavove drugih. Posebice je korisna u oblasti korupcije, jer se u njoj često pojavljuju tzv. sive zone. Kada primjenjuje barometer, nastavnik unaprijed pripremi nekoliko tvrdnji, na primjer: "Korupciju je nemoguće iskorijeniti"; "Svi ljudi su korumpirani"; i sl. Nakon toga postavi papire po učionici, na jedan kraj papir na kojem piše "DA, u potpunosti sam suglasan", a na drugi kraj učionice papir sa natpisom "NE, nikako nisam suglasan". Na sredini učionice postavlja papir s natpisom "Niti sam suglasan niti nisam suglasan". Zatim zamoli sve učenike da se pozicioniraju na mjestu unutar barometra koji odgovara njihovom stavu. Nakon što se učenici rasporede, nastavnik počinje diskusiju na način da proziva jednog po jednog učenika da argumentira svoje stavove. Nakon diskusije,

nastavnik kaže učenicima da mogu promijeniti svoj stav i zauzeti drugu poziciju na barometru. Nakon što iscrpi sve mogućnosti za diskusiju, nastavnik zadaje sljedeću tvrdnju.

Debata

Debata razvija govorničke vještine i kritičko mišljenje. Posebice je važan metod u građanskom obrazovanju, jer pored toga što podstiče razvoj vlastitog stava, podstiče i slušanje te uvažavanje stavova drugih. U edukaciji o korupciji može se koristiti kada, na primjer, želimo da učenici prosude etičnost nekog postupka, analiziraju uzroke nekog ponašanja i sl.

Korištenje multimedije

Različiti dokumentarni i edukacijski filmovi o korupciji mogu se skinuti s interneta i koristiti u edukaciji. Učenicima treba dati priliku da analiziraju film (diskusija u grupi, rad u grupama).

Oluja ideja

Veoma je jednostavna tehnika koja se najčešće koristi na početku rada kada želimo u skupinu uvesti u neku temu koju ćemo obrađivati tijekom sata. Nastavnik treba definirati jednu temu ili pitanje i nakon toga zamoliti učenike da ponude asocijacije ili ideje koje imaju. Nastavnik zapisuje sve što učenici kažu, on je u ulozi neutralnog, što znači da ne vrednuje prijedloge niti komentira. Cilj oluje ideja nije razvitak diskusije već da se vidi raspon znanja i pojmova koje učenici imaju o određenoj temi ili da se dobije što je moguće više rješenja za neku problemsku situaciju.

Igranje uloga

Igranje uloga omogućuje učenicima da sagledaju situaciju iz druge perspektive, da uđu u različite društvene uloge i na taj način bolje razumiju različite položaje i pozicije u društvu i njihove međusobne odnose. Uloge koje se dodjeljuju učenicima mogu biti unaprijed detaljno razrađene ili mogu biti samo okvirno zadane situacije, tada

učenici sami ulaze u ulogu i u nju ugrađuju vlastita iskustva, znanja, stavove i predrasude.

Rad sa tekstovima

Različita izvješća, članci, reportaže mogu se koristiti za analiziranje određenih tema i razumijevanje kompleksnosti određenog problema. Tekstovi se mogu čitati i diskutirati u paru i u skupinama. Nastavnik ih može unaprijed pripremiti, a može učenike zamoliti da sami prije sata pripreme tekstove koje će obrađivati.

Prijedlog nastavnih cjelina u koje bi se mogli uključiti sadržaji iz etike i antikorupcije

S obzirom na različitost nastavnih planova i programa u BiH i potrebe da se ovaj program uključi u sve srednje škole, program edukacije o korupciji je najbolje realizirati na satima odjeljenske zajednice. Sati odjeljenske zajednice, između ostaloga, podstiču razvitak zajedničkog djelovanja i građanske svijesti, što je jedan od osnovnih ciljeva uvođenja edukacije o korupciji u obrazovanje. Također, na satima jedinice Demokracija i ljudska prava i/ili Građanski odgoj i obrazovanje moguće je obraditi nastavne jedinice planirane za treći i četvrti razred. Na satima maternjeg jezika moguće je da nastavnik/ca pokrene natjecanje učenika/ca o temi borba protiv korupcije te da najbolji literarni rad bude nagrađen povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv korupcije.

Prijedlog izvannastavnih aktivnosti u okviru kojih bi se mogli tretirati sadržaji iz etike i antikorupcije

Već je istaknuto da je cilj edukacije o korupciji razvitak kompetencija kod učenika/ca i nastavnika/ca. Kompetencije podrazumijevaju jedinstvo znanja, vještina, stavova i svijesti o potrebi i opravdanosti djelovanja. U tom djelovanju su izuzetno važne izvannastavne aktivnosti. One će dati priliku učenicima da razviju proceduralno znanje, odnosno da razviju načine borbe s korupcijom u svojoj okolini. Osmišljavanje i provedba aktivnosti borbe protiv korupcije,

kao i postizanje pozitivnih rezultata, kod učenika će razvijati etičke vrijednosti i proaktivan stav u odnosu na ovaj rašireni društveni fenomen. Da bi ova edukacija dala željene rezultate, iznimno je važno da su svi nastavnici educirani za potrebu uključivanja učenika/ca u borbu protiv korupcije. Sve strukture, a posebno upravljačke, moraju biti upoznate sa ciljevima borbe protiv korupcije, moraju da ju odobre i aktivno podrže sve aktivnosti za provedbu Kurikuluma.

Vijeće učenika

Osnovna uloga Vijeća učenika u srednjim školama je zastupanje i promoviranje interesa i potreba srednjoškolaca. Po svojoj ulozi, vijeća učenika trebaju biti nositelji i promotori demokratske kulture u školama, a time i borbe protiv korupcije. Vijeća treba ohrabriti i podstaknuti da se bave pitanjem korupcije u školi na način da im se predloži da osmisle aktivnosti borbe protiv korupcije, a zatim da te aktivnosti uvrste u godišnji plan rada. Mogući prijedlozi aktivnosti za vijeće: da oforme tim (unutar vijeća) koji se bavi edukacijom o korupciji; da oforme tim koji se bavi borbom protiv korupcije; da se povežu s udrugama građana koje se bave borbom protiv korupcije; da organiziraju različite aktivnosti u školi kao što su posjete institucijama zakonodavne i izvršne vlasti sa ciljem informiranja učenika; da organiziraju okrugle stolove na koje će pozivati predstavnike vlasti, predstavnike civilnog sektora i druge koji mogu dati više informacija o pojedinim temama korupcije; da provode istraživanja o prisutnosti korupcije u školi i sl. Pored navedenih aktivnosti, potrebno je omogućiti vijećima da osmisle svoje načine kojima će se boriti protiv korupcije i promovirati etičke vrijednosti.

Školski projekti

Svaki razred u kojem se provodi edukacija o korupciji bi trebao da provede minimalno jedan projekt koji će imati za cilj borbu protiv korupcije. S obzirom na to da srednjoškolci najradije sudjeluju u aktivnostima koje su sami osmislili, potrebno im je to i omogućiti, odnosno pružiti im priliku da osmisle, a zatim i realiziraju projekt. Za realizaciju projekta potrebno je osigurati podršku svih struktura u školi.

Sekcija o korupciji

Za učenike koji žele produbiti znanje iz ove oblasti bilo bi dobro organizirati sekciju koja će se baviti temom etike i korupcije.

Tim za borbu protiv korupcije

Tim za borbu protiv korupcije može se osnovati na razini svakog razreda ili na razini škole. Sudjelovanje u timu može biti metod nagrađivanja učenika koji su bili najaktivniji tijekom edukacije. Nagrađivanje se može obaviti na način da učenici u svakom razredu odaberu učenika koji je, po njihovom mišljenju, bio najaktivniji. Osnovni zadatak tima bio bi osmišljavanje načina borbe protiv korupcije na školskoj razini. Tim treba da radi pod supervizijom vijeća učenika, nastavnika zaduženog za rad sa vijećem i pedagoga.

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija je veoma učinkovit metod edukacije učenika, naročito srednjoškolaca. Od učenika koji pokazuju više interesa za borbu protiv korupcije može se oformiti skupina koja će osmišljavati načine na koje mogu svoje vršnjake educirati o korupciji.

Školska predstava

Dramske sekcije koje djeluju u većini srednjih škola mogu pripremiti predstavu o korupciji. Također, može se samo za ovu svrhu oformiti dramska skupina od učenika koji žele da sudjeluju u predstavi.

Okrugli stolovi

Vijeća učenika mogu u suradnji s profesorima organizirati okrugle stolove o različitim temama koje se bave korupcijom u obrazovanju. Na okrugle stolove treba pozvati predstavnike roditelja i lokalne zajednice. Definirati temu i javno je objaviti.

Organiziranje posjeta

Posjete različitim institucijama mogu se organizirati za svaki razred ili za zainteresirane učenike. Predstavnici institucija koje djeluju u lokalnim zajednicama mogu informirati učenike na koji način se bore protiv korupcije i tako omogućiti učenicima da spoznaju širi kontekst ove društvene pojave.

Prijedlog nastavnih materijala

Knjige

- Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001.
- Semjuel Hantington i ostali, Kultura je važna – Kako ljudske vrijednosti oblikuju progres, Plato, Beograd, 2004.
- Karlo Alberto Briosti, Kratka istorija korupcije – Od starog veka do naših dana, Mate, Beograd, 2007.
- Josip Kregar, Nastanak predatorskog kapitalizma i korupcija, RFIN, Zagreb, 1999.
- Josip Kregar, Duško Sekulić i Željka Šporer, Korupcija i povjerenje, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010.
- Zoran Stojiljković, Država i korupcija, Čigoja, Beograd, 2013.

Izvešća

- Nacionalni sistem integriteta u BiH, Transparency International BiH, Banjaluka/Sarajevo, 2013.
- Najbolje prakse u otkrivanju i sankcionisanju korupcije, Transparency International BiH, Banjaluka/Sarajevo, 2014.
- Globalni indeks percepcije korupcije, Transparency International, godišnje

Članci

- Tomislav Sunić, Korupcija: najstariji zanat, Časopis "Politička analiza" br. 2, 2010.

- Ana Maria Getoš i ostali, Analiza koncepta "Edukacijom protiv korupcije" na primjeru praktičnih iskustava s "antikorupcijskog sata", Hrvatska akademija pravnih nauka (godišnjak), br. 1, 2011.
- Paula Letunić, Korupcija i društveno-ekonomski razvoj, Politička misao, br. 2, 2011.
- Slađana Aras, Korupcija, Časopis "Pravnik", broj 84, maj 2007.

Web stranice

- www.account.ba (Antikorupcijska mreža u BiH)
- www.ti-bih.org (Transparency International BiH)
- www.ccibih.org (Centri civilnih inicijativa)
- www.tender.ba (UG Tender - Borba protiv korupcije u javnim nabavkama)

PRIRUČNIK ZA PROFESORE

PRIMJERI NASTAVNIH JEDINICA

Primjer 1.

Tema:	Šta je korupcija?
Razred:	Prvi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, diskusija, oluja ideja
Potrebna sredstva:	Stikeri, listovi papira A4
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s pojmom korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici mogu razumjeti pojam korupcija

Prijedlog za odvijanje sata:

Radi fokusiranja pozornosti na temu koja će se obrađivati, nastavnik može da izmisli neku priču kao što je: (naravno, ovakve priče su česte u stvarnom životu)

“Djeco, znate li što mi se desilo kada sam dolazio/la na posao? Kasnim u školu, priča dalje nastavnik, žurim i prekoračim dozvoljenu brzinu. I možete pretpostaviti, odjedanput vidim policajca s podignutom STOP tablicom. Pod velikom brzinom, jedva zaustavljam automobil, otvaram prozor i smišljam način na koji ću izaći iz ove situacije. Kada me policajac upita gdje radim i zašto žurim, rekla/ao sam da radim u školi i žurim na nastavu. Na traženje dokumenata, uz vozačku i prometnu dozvolu, stavljam i novčanicu prikladnu da mi bude oprošten prekršaj koji sam napravila/o. Policajac se nasmiješio, vratio dokumenta, novčanicu zadržao, a meni poželio da ne dijelim jedinice učenicima”.

(priča traje 2-3 minuta)

Nastavnik/ca pita učenikr znaju li znaju kako se ovaj postupak zove. Učenici odgovaraju: “mito”, “korupcija”, “neodgovorno ponašanje” i slično. Nastavnik/ca potvrđuje da je riječ o korupciji, odnosno jednom njenom pojavnom obliku i naglašava da će na tom satu učiti

o korupciji. Na ploči se napiše nastavna jedinica: "Što je korupcija?" Učenicima se mogu podijeliti stikeri i zamoliti ih da napišu onu riječ koja im prva padne na pamet kada se postavi pitanje šta je korupcija. Odredi se vrijeme 2 minute i zamole učenici da svoje papiriće zalijepe na tablu ili flip čart. Netko od učenika po želji, može pročitati sve što je napisano na papirićima. Nastavnik/ca može samo da pohvali promišljanje učenika, a zatim da obradi napisanu nastavnu jedinicu. Jedinica se obradi na način da se zapišu na tabli neke definicije date u priručniku, da se svaka definicija kratko obrazloži, te zamole učenici da usporede svoja razmišljanja s definicijama.

Materijal i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.;

Način evaluacije: Učenici/e trebaju ponoviti šta su naučili o korupciji te da znaju neke primjere korupcije. Ako netko od učenika želi, omogućiti mu da ispriča svoje iskustvo sa korupcijom. Nastavnik/ca može postavljanjem pitanja provjeriti u kojoj mjeri su učenici/e naučili o korupciji.

Pitanja za učenike:

- Da li ste se upisali u željeno zanimanje i školu (ako ne, neka objasne zašto).
- Da li su tijekom školovanja osjetili da im je nanesena nepravda-objasniti?
- Da li su zadovoljni ocjenjivanjem i da li je ono transparentno?
- Kako se njihovi roditelji ponašaju u nekim problematičnim situacijama?
- Što misle zašto BiH ima nizak životni standard i zašto je zemlja jako nerazvijena.

Primjer 2.

Tema:	Definicije korupcije
Razred:	Prvi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4, A0, stikeri, listići s napisanim definicijama korupcije
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s definicijom korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici mogu razumjeti i definirati korupciju

Prijedlog za odvijanje sata:

Podsjetiti učenike da su se već upoznali s pojmom korupcija. Na ploči napisati nekoliko važnih definicija datih u priručniku (Ujedinjenih nacija, Svjetske banke i druge.)

Koristiti stikere s prethodnog sata. Podijeliti učenike u četiri skupine i dati im zadatak da svaka skupina napiše primjer iz života na dobijenu asocijaciju o korupciji. Odrediti vrijeme. Nakon čitanja, skupnih radova, upoznati učenike s definicijom Ujedinjenih nacija i drugim definicijama iz priručnika. Voditi razgovor o definicijama korupcije. Svako slobodno razmišljanje i zaključivanje učenika treba pohvaliti.

Vježbu je moguće uraditi na način da se na posebne papire napiše po jedna rečenica – definicija korupcije. Učenike podijeliti u skupine, ponuditi im papir (slobodno izvlačenje) na kojem je napisana definicija. Zadatak učenika je osmisлити priču o zadanoj temi, tako kao da će je predstaviti nekome tko nije upoznat s pojmom korupcija. Nakon napisane priče, predstavnik svake skupine prezentira rad pred svima. Slijedi pohvala za urađeno.

Na papire napisati:

- Korupcija predstavlja kršenje pravne norme.
- Korupcija je društveno negativna aktivnost koja u svim društvima označava nešto nezakonito, nepošteno, nemoralno.

- Korupcija je svaka zloraba povjerenog položaja radi ostvarivanja osobne koristi.
- U moralnom smislu, korupcija je odstupanje od društvenih i normativnih očekivanja.

Materijal i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001.;

Način evaluacije: Učenici/e trebaju ponoviti što su naučili o definicijama korupcije te da neke definicije korupcije mogu lako objasniti. Također, učenici mogu svojim riječima definirati korupciju. Nastavnik/ca može postavljanjem pitanja provjeriti u kojoj mjeri su učenici/e naučili definicije korupcije.

Pitanja za učenike:

- Što nazivamo korupcijom?
- Kako su regulirani odnosi u jednom društvu, zajednici, u školi, u autobusu, zgradi gdje stanujemo...?
- Kako se odražava korupcija na život ljudi u zajednici?
- Kako ćemo prepoznati korumpiranu radnju?
- Kako definiramo korupciju?

Primjer 3.

Tema:	Pojavni oblici korupcije
Razred:	Prvi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A0, flomasteri
Cilj sata:	Upoznavanje s pojavnim oblicima korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici prepoznaju oblike korupcije

Prijedlog za odvijanje sata:

Fokusirati pozornost učenika kratkom pričom o "mitu".

Primjer iz čekaonice kod liječnika: Smanjiti vrijeme čekanja na prijem kod liječnika, moguće je ako sestri prilikom predaje knjižice poklonite kavu i bombonijeru. (izmisliti da vam se to dogodilo)

Napisati na ploči da je cilj sata upoznavanje učenika s pojavnim oblicima korupcije.

Tehnikom odbrojavanja glava, prebrojati učenike od jedan do pet. Zamoliti ih da formiraju skupine, tako da jedinice sjede zajedno, dvojke zajedno i tako redom. Svakoj skupini dati veliki papir na kojem piše jedan od oblika korupcije: mito, zloraba položaja, nepotizam, sukob interesa, pronevjera. Učenike zamoliti da na dobijeni oblik korupcije napišu priču ili nacrtaju radnju te napišu je li se željeni interes ili potreba mogla riješiti na drugi način i kako. Dok učenici rade, nastavnik/ca obilazi skupine, bodri ih i pomaže po potrebi. Nakon određenog vremena, okačiti papire na flip čart i prezentirati. Pohvaliti ih i sve nagraditi pljeskom. Diskutirati sa učenicima o tim pojavama služeći se pitanjima: da li su nekad imali priliku suočiti se s nekim oblikom korupcije, da li su uočili da se druge osobe služe tim oblicima, kako se to odražava na druge ljude, postoje li i druga/ drugačija rješenja za pomenute probleme.

Materijal i literatura:

- web link <https://www.youtube.com/watch?v=qED0s7aLWEO>
- projektor

Način evaluacije: Učenici/e trebaju znati nabrojati oblike korupcije. Također, učenici mogu navesti primjere iz života kada su bili suočeni s nekim oblikom korupcije. Nastavnik/ca može provjeriti znanje učenika i postavljajući pitanja:

Pitanja za učenike:

- Što se događa sa ljudima koji nemaju novac da kupe poklone sestri iz uvodne priče?
- Da li je sestru platio poslodavac za obavljanje posla koji radi?

- Što treba poduzeti da sestra ne prima mito, već da radi posao sukladno pravilima?
- Što bi uradili učenici da su na mjestu sestre u ambulanti?
- Da li je moguće zaustaviti pojavne oblike korupcije? Kako?

Primjer 4.

Tema:	Uzroci korupcije
Razred:	Drugi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A0, A4, pripremljeni listići sa tekстом
Cilj sata:	Upoznavanje učenika sa uzrocima korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici mogu prepoznati uzroke korupcije

Prijedlog za odvijanje sata:

U uvodnom razgovoru sa učenicima pitati ih što je korupcija, koji su oblici korupcije, da li postoji korupcija u školi? Nakon potvrdnih odgovora, napisati da je cilj sata učenje o uzrocima korupcije.

Učenike podijeliti u tri skupine, a svakoj skupini dati listić na kojemu je napisan tekst. Svaka skupina treba uraditi priču o temi koja se nalazi na listiću. U priči učenici trebaju identificirati uzroke takvog razmišljanja i uzroke koji omogućavaju realizaciju napisanog. Odrediti vrijeme 15-20 minuta.

Teme napisane na listiće su:

- "Nitko me ne može manje platiti, koliko ja malo mogu raditi".
- "U mirovini sam sa 25 godina staža, samo zahvaljujući prijatelju liječniku".
- "Ako sam ja bio/la siromašna, neće moje dijete biti. Kupit ću mu sve što poželi, kako bi bio ravnopravan s drugima".

Dok učenici rade, nastavnik/ca ih obilazi i pruža pomoć onima koji traže, podstiče ih da prepoznaju uzroke iz kojih proizilaze neka od napisanih razmišljanja. Nakon napisane priče - definiranih uzroka, predstavnici skupina prezentiraju radove pred svima. Nastavnik/ca pohvali rezultate zajedničkog rada. Nakon prezentacije, voditi razgovor o svim uzrocima korupcije koji su identificirani u pričama. Neke uzroke napisati na ploči, a zatim naglasiti koji su to uzroci doveli do pojave korupcije: neučinkovito upravljanje državom, odsustvo morala, siromaštvo, nezaposlenost, neodgovornost, kršenje zakona, slabi kontrolni mehanizmi, odsustvo empatije i sl. (za određivanje uzroka, koristiti priručnik).

Materijali i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Zašto je u BiH došlo do pada i krize morala? Što su razlozi za to?
- Da li je učinkovita sudska vlast na svim razinama?
- Imamo li dobre zakone i kako se oni primjenjuju?
- Da li su građani u BiH zadovoljni sa plaćama?
- Postoji li jaka pravna država, odnosno vladavina prava?

Primjer 5.

Tema:	Posljedice korupcije
Razred:	Drugi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, analiza primjera
Potrebna sredstva:	Dnevne novine, listovi papira A4
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s posljedicama korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici mogu prepoznati posljedice korupcije

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca počinje sat postavljajući kraća pitanja o pojavnim oblicima i uzrocima korupcije. Nakon dobijenih odgovora koji su svojevrsna provjera naučenog, naglasi da je cilj sata naučiti posljedice korupcije. Cilj napisati na ploči.

Učenike podijeliti u tri ili četiri skupine i svakoj skupini dati po jedan primjerak dnevnih novina. Zamoliti ih da u novinama pronađu primjere korupcije, da odrede koji je to pojavni oblik korupcije, što je uzrok, a što posljedica istog. Neka učenici ta zapažanja napišu na listove papira. Odrediti vrijeme 15 minuta. Za vrijeme rada u skupini, nastavnik/ca obilazi skupine i pomaže učenicima. Nakon završene analize novinskih članaka, predstavnik/ca svake skupine prezentira što su identificirali kao oblik korupcije, što kao posljedicu. U vrijeme prezentacije, nastavnik/ca na ploči ispod već napisanog cilja sata, zapiše istaknute posljedice koje su učenici definirali. Nakon završene prezentacije skupnog rada učenika, nastavnik će pročitati napisano na ploči, uz kratak osvrt na svaku posljedicu te dodati ono što je još bitno (posljedice pobrojane u priručniku). Zahvaliti učenicima što su bili aktivni i pohvaliti ih.

Materijali i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Da li su upoznati s posljedicama korupcije u školi, u razredu, u široj zajednici?
- Koje su najčešće posljedice korupcije?
- Kako korupcija utječe na mlade i koje su njene posljedice?
- Da li očekuju upis na željeni fakultet nakon završenog školovanja ili eventualno zaposlenje u svojoj zemlji. Prodiskutirati sa učenicima njihova razmišljanja.
- Kako zamišljaju svoju školu i zajednicu sa smanjenjem korupcije?

Primjer 6.

Tema:	Posljedice neetičkog ponašanja
Razred:	Drugi
Predmet/sat:	Sat razrednog odjela
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, analiza primjera
Potrebna sredstva:	Dnevne novine, listovi papira A4
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s neetičnim ponašanjem
Očekivani rezultati:	Učenici prepoznaju neetično ponašanje i posljedice takvog ponašanja

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca počinje sat pohvalom što učenici/ce dolaze redovito i na vrijeme na nastavu. Traži od njih da prepoznaju koja je to norma-pravilo i gdje je to zapisano. Dozvoliti učenicima/cama da nabroje što više pisanih normi, kao i da kažu gdje su one zapisane. Pitati učenike/ce postoje li i neka druga pravila po kojima se ljudi ponašaju i koja su? Odgovore zapisati na ploči i istaknuti da je cilj sata upoznavanje s neetičkim ponašanjem. Zatim im nastavnik/ca ispriča priču o ponašanju skupine dječaka koji nisu htjeli ustati starijoj osobi u autobusu, već su ismijavali njeno očekivanje. Također, navesti primjer dobrog (etičkog) ponašanja te na ploči napisati što je etika, a što moral.

Učenike/ce podijeliti u skupine, svakoj skupini podijeliti dnevne novine i zamoliti ih da skupa pronađu primjere neetičkog ponašanja. Nakon pronalaska primjera, učenici/ce trebaju na listu papira osmisliti etičko rješenje, napisati primjer etičkog ponašanja. Neka objasne što su posljedice neetičkog ponašanja, služeći se saznanjem o posljedicama korupcije. Odrediti vrijeme za rad u skupini. Nakon isteka zadatog vremena, predstavnici/ce grupa prezentira svoj rad pred svima. Nastavnik/ca ih pohvaljuje za dobar rad i razmišljanje, a zatim sve posljedice neetičkog ponašanja ispisuje na ploči. Sa svim učenicima/cama ponoviti posljedice neetičkog ponašanja.

Materijal i literatura: Izvješće o korupciji u obrazovanju

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Kakva pravila postoje u društvenim zajednicama i što se njima regulira?
- Gdje čovjek uči što je dobro, a što loše za ljude, zajednicu i njega samoga?
- Koje su posljedice neetičkog ponašanja pojedinaca?
- Kako učenici/ce mogu doprinijeti jačanju i dominaciji etičkog nad neetičkim ponašanjem.
- Jesu li učenici/ce spremni napisati etička pravila za učenike/ce škole i njihove nastavnike i kakvu pomoć od nastavnika očekuju u toj aktivnosti?

Primjer 7.

Tema:	Primjeri korupcije iz svakodnevnice
Razred:	Treći
Predmet/sat:	Demokratija i ljudska prava/Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, studija slučaja, prezentacija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4, listići sa napisanim slučajem i postavljenim pitanjima
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s primjerima korupcije u svakodnevnom životu
Očekivani rezultati:	Učenici prepoznaju primjere korupcije, njene posljedice i potrebu borbe protiv korupcije

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca upoznaje učenike sa ciljem sata koji napiše na ploči - primjeri korupcije u svakodnevnicima. U uvodnom razgovoru, podsjeća učenike da su u ranijim godinama svog obrazovanja naučili što je korupcija, koji su javni oblici i što su posljedice korupcije. Kratkim pitanjima provjeriti znanje o tim pojmovima. Pitati učenike ima li

korupcije u školi i tko je najčešće uključen u nju. Nakon dobijenih odgovora, objasniti učenicima da će radeći u skupini, uraditi analizu slučaja o kojem će svaka skupina promišljati sa različitog aspekta. Učenike podijeliti u tri skupine. Svakoj skupini dati listić na kojem je tekst slučaja koji glasi: "Lara je loša učenica i to znaju svi učenici iz njenog razreda. Jako slabo zna matematiku i velika je vjerojatnoća da će pasti iz matematike. Pred kraj polugodišta, Larina majka posjećuje nastavnicu matematike te nakon razgovora poklanja joj skupocjeni miris. Već na prvom kontrolnom radu, Lara dobija pozitivnu ocjenu iako nije uradila niti jedan zadatak sa točnim rezultatom."

Listiće označiti brojevima od 1 do 3. Uz isti tekst slučaja, napisati različita pitanja na listićima. Na listiću 1, pitanje glasi: Da li je ovo korupcija? Ako da, koji je to oblik korupcije te koje su posljedice za Laru i njenu majku. Na listiću 2, pitanja glase: Kako ocjenjujete postupanje nastavnice matematike? Što je trebala uraditi nastavnica po mišljenju učenika? Na listiću 3, pitanje glasi: Kako ocjenjujete ponašanje Larine majke? Koje su posljedice za Laru ako sve probleme rješava njena majka na ovakav način? Šta je mogla majka da uradi, kako bi Lari pomogla na drugi način? Skupina svoja razmišljanja zapisuju na papiru. Razmišljanja mogu biti u i u obliku ilustracije. Nakon napisanih-nacrtnih promišljanja, predstavnik/ca grupe, predstavljaju rad skupine svima u razredu. Nakon svakog predstavljanja, voditi kraću diskusiju. Nakon završene aktivnosti, pohvaliti rad svih g skupina.

Materijal i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- U kojoj mjeri korupcija prožima obrazovanje, navesti primjere gdje je najprisutnija?
- Tko je podložan korupciji u obrazovnom sustavu u BiH, navesti primjere.
- Što su posljedice korupcije u obrazovanju?

- Tko treba da stane na put daljnjem napredovanju korupcije u obrazovanju?
- Kakav doprinos u borbi protiv korupcije mogu dati sami učenici?

Primjer 8.

Tema:	Analiza slučajeva korupcije
Razred:	Treći
Predmet/sat:	Demokratija i ljudska prava/Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, studija slučaja, prezentacija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4, flomasteri, dnevne novine
Cilj sata:	Upoznavanje učenika sa slučajevima korupcije u svakodnevnom životu
Očekivani rezultati:	Učenici upoznati s raznim primjerima i slučajevima korupcije, te posljedicama postojanja korupcije. Učenici osviješteni da je moguće probleme rješavati i na zakonit način

Prijedlog za odvijanje sata:

Objasniti da je cilj sata da se učenici upoznaju s raznim slučajevima korupcije kroz analizu slučajeva iz dnevne štampe. Učenike podijeliti u četiri skupine i svakoj skupini podijeliti po nekoliko primjera dnevnog tiska te dati zadatak da svaka skupina identificira slučaj korupcije. Identificirani slučaj korupcije skupina treba analizirati odgovarajući na pitanja: koji oblik korupcije je u tom slučaju prepoznat, što će biti ili jesu posljedice te da na listu papira napišu analizu i rješenje slučaja sa aspekta poštivanja zakona i pravila. Odrediti vrijeme od 15 minuta. Nakon završene analize, predstavnici skupina prezentiraju rad skupine. Nastavnik/ca pohvali rad svih skupina i na kraju kroz diskusiju o svemu što su čuli, navodi učenike da prepoznaju korupciju, oblike, posljedice te da naglase kako bi se svi pomenuti slučajevi rješavali u pravnoj državi u kojoj je korupcija svedena na minimalnu mjeru.

Materijal i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Koliko često čujete o slučajevima korupcije?
- Iz kojih izvora najčešće dolaze te informacije?
- Navedite neke od primjera za koje ste čuli u svojoj okolini.

Primjer 9.

Tema:	Borba protiv korupcije
Razred:	Treći
Predmet/sat:	Demokratija i ljudska prava/Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, prezentacija, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4
Cilj sata:	Upoznavanje sa oblicima borbe protiv korupcije
Očekivani rezultati:	Učenici spremni i odlučni da se bore protiv korupcije

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik podsjeća učenike da je najučinkovitiji način borbe protiv svega neželjenog, prevencija da se to neželjeno ne dogodi. "Bolje je spriječiti, nego liječiti". To je narodna izreka koja fokusira preventivno angažiranje da se ne dogodi neželjeno. Nastavnik/ca naglašava da je cilj sata upoznavanje s oblicima borbe protiv korupcije te cilj zapisuje na ploči. Pitanjima podsjeća učenike na uzroke nastanka korupcije. Iz dobijenih odgovora, na ploči se napišu neki uzroci korupcije, npr: nepostojanje zakona ili slaba primjena postojećih, slabost institucija, nepostojanje obrazovnih politika, slabi kontrolni mehanizmi, nepostojanje transparentnosti i odgovornosti. Zatim, učenike podijeliti u četiri skupine. Svaka skupina ima zadatak da na listu papira osmisli

oblik borbe i politiku za iskorjenjivanje jednog od nekoliko napisanih uzroka borbe te da ih detaljno obrazloži na predstavljanju svog rada. Na primjer: ako je uzrok korupcije netransparentnost u donošenju odluka ili zapošljavanje po osnovu stranačke ili rodbinske pripadnosti, neka učenici osmisle šta je potrebno jačati za primjenu pravila kod zapošljavanja, odnosno do transparentnog donošenja odluka. Odrediti vrijeme od 10 minuta. Nakon završenog rada u skupini, predstavnici/ce skupine prezentiraju napisano. Nastavnik/ca zapisuje načine borbe na ploči. Kada se završi javno predstavljanje rada skupine, nastavnik/ca pohvali sve učenike/ce i napiše još neke oblike (koristiti priručnik).

Materijal i literatura: Davor Derenčinović, Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Da li je moguće iskorijeniti korupciju?
- Koji su uzroci postojanja korupcije?
- Da li je moguće boriti se protiv korupcije i kako?
- Što je potrebno jačati u borbi protiv korupcije?
- Kakva je uloga obrazovanja u borbi protiv korupcije?

Primjer 10.

Tema:	Definiranje pravila u borbi protiv korupcije – kodeks ponašanja učenika i nastavnika
Razred:	Četvrti
Predmet/sat:	Razredni odjel; Demokratija i ljudska prava/ Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, prezentacija, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s načinom pisanja i donošenja pravila
Očekivani rezultati:	Učenici spremni da kreiraju pravila, da se zalažu za primjenu istih

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca postavlja pitanje učenicima/cama jesu li spremni da sami kreiraju pravila kojima će urediti život u školi. Pri tome ih podsjeća na prethodne lekcije kada su naučili da nepostojanje jasnih pravila, kao i kršenje postojećih, jesu uzroci korupcije. Također, ponovi neke od mjera za sprečavanje korupcije: uvođenje kontrolnih mehanizama, povećanje transparentnosti i odgovornosti. Na ploči se napiše da je cilj sata definiranje pravila ponašanja u školi. Učenike podijeliti u tri skupine. Svaka skupina na listu papira treba definirati pravila: prva skupina definira pravila u učionici, druga skupina definira pravila na školskom holu, treća skupina definira pravila u školskom dvorištu. Odrediti vrijeme od 15 minuta. Kada skupine završe pisanje pravila, prosljediti listove da druge dvije skupine pročitaju napisano i eventualno dopune nekim novim pravilima. Vrijeme za dopunu pravila je 10-15 minuta. Nakon napisanih pravila, svaka skupina predstavlja napisano. Moguće je ova pravila urediti i okačiti na zid učionice, na hodniku i u ulazu u školu. Također, učenici/ce mogu inzistirati na tomu da se sa njihovim pravilima upozna Vijeće učenika, Nastavničko vijeće i Vijeće roditelja. Tijekom izrade pravila, nastavnik/ca ih podržava, pomaže i daje sugestije. Također, moguće je podsticati učenike da formiraju kontrolno tijelo za nadziranje primjene, odnosno kršenja pravila. Tijelo (odbor ili vijeće) formirati na način da ga sami učenici demokratski izaberu. (3-5 učenika/ca) Odrediti vrijeme u kojem će izabrano tijelo obavljati nadzor nad primjenom pravila i nakon isteka tog razdoblja podnijeti izvješće u razredu.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Zašto su važna pravila u zajednici, školi, obitelji?
- Kako se donose i kontroliraju pravila?
- Što su posljedice kršenja pravila?
- Kako sami možemo sudjelovati u kreiranju pravila?
- Kako možemo reagirati kada uočimo kršenje pravila?

Primjer 11.

Tema:	Analiza primjene pravila u borbi protiv korupcije
Razred:	Četvrti
Predmet/sat:	Razredni odjel; Demokracija i ljudska prava/ Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, prezentacija, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A4, flomasteri
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s primjerima primjene pravila
Očekivani rezultati:	Učenici prepoznaju kada se krše pravila. Naučili su na koji način je moguće spriječiti dalje kršenje pravila. Znaju da je bitno primjenjivati pravila koja postoje u školi i koja su sami učenici donijeli.

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca poziva učenike/ce iz Vijeća planiranog da kontrolira primjenu pravila koje su kreirali, da podnese izvješće. Prije nego što učenici/ce izađu da predstavu izvješće, na ploči se napiše cilj sata. Učenici/ce podnose izvješće i navode koja su pravila kršena i tko ih je kršio te naglašavaju koja su pravila ispoštovana i tko je najrevnosniji u poštivanju napisanih pravila. Dok učenici podnose izvješće, nastavnik/ca na ploči zapisuje prekršena pravila, kao i subjekte koji su ih prekršili (učenici, nastavnici, roditelji, ostali zaposlenici). Na drugom dijelu ploče napišu se pravila koja su primijenjena i subjekte koji su ih primijenili. Vrijeme za izlaganje je 15 minuta, nakon čega su nagrađeni pljeskom i pohvaljeni od nastavnika/ce za dobro obavljen posao kontrole. Nastavnik/ca zatim učenike/ce podijeli u dvije skupine i postavi im zadatak: Prva skupina analizira prekršena pravila i navodi posljedice kršenja istih. Druga grupa analizira primjenu pravila i navodi dobre strane njihove primjene. Zatim skupine izvrše zamjenu svojih radova da bi saznali što je druga skupina napisala, ali i mogućnosti da dodaju svoje zapažanje. Vrijeme za rad određeno na 15 minuta. Rezultate rada, papire s napisanim analizama okačiti na zid učionice. Nastavnik/ca pohvaljuje angažiranost učenika/ca.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu za odvijanje sata

Pitanja za učenike:

- Zašto je važno da se poštivaju pravila?
- Tko je zadužen za kontrolu pravila uškoli?
- Kakva je nagrada za one koji primjenjuju pravila?
- Kako su se osjećali/le učenici/cekoji su bili članovi vijeća za kontrolu primjene pravila? Neka objasne.
- Jesu li učenici/ce spremni/e da kreiraju pravila i da obavljaju kontrolu njihove primjene?

Primjer 12.

Tema:	Rad na projektu "Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije"
Razred:	Četvrti
Predmet/sat:	Razredni odjel; Demokracija i ljudska prava/ Građanski odgoj i obrazovanje
Oblik/metod rada:	Rad u skupini, prezentacija, diskusija
Potrebna sredstva:	Listovi papira A0, flomasteri
Cilj sata:	Upoznavanje učenika s projektom koji treba biti realiziran u školi
Očekivani rezultati:	Realiziran projekt

Prijedlog za odvijanje sata:

Nastavnik/ca upoznaje učenike da mogu dati veliki doprinos u borbi protiv korupcije, na način da realiziraju neke projekte. Projekt se može realizirati u školi i u široj zajednici. Projekt sadrži tri važna dijela: 1. Istraživanje koje će dati sliku postojećeg stanja (na primjer: postojanje korupcije u školi, ocjenjivanje u zbornici umjesto u razredu, primanje mita od nekih roditelja, neobjektivno pravdanje izostanaka, neredovit dolazak nastavnika na sate i sl.), 2. planirane aktivnosti koje će se provoditi radi smanjenja korupcije i 3. Očekivani rezultati.

Na projektu mogu da rade skupa učenici i nastavnici. Nastavnik pomaže učenicima da definiraju korupciju protiv koje će da se bore prema prijedlogu projekta "Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije" za četvrti razred.

Načini evaluacije: Opisani u prijedlogu projekta "Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije"

PRIJEDLOZI ŠKOLSKIH PROJEKATA

Primjer 1.

Za učenike 1. razreda

Tema:	Provedba ankete o informiranosti o korupciji
Cilj aktivnosti:	Podsticanje na razmišljanje o tomu šta je korupcija
Očekivani rezultati:	Dobijanje slike o poznavanju pojma korupcije Buđenje interesa kod učenika za etiku i antikorupciju
Trajanje projekta:	2 mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog razreda; predstavnici svih razreda, Vijeće učenika.
- Kreiranje anketnog upitnika (7 dana) – učenike treba ohrabriti da naprave prvu verziju ankete, a nakon toga im nastavnik zadužen za realizaciju projekta treba osigurati pomoć u konačnom formuliranju ankete.
- Upoznavanje rukovodstva škole s provedbom istraživanja putem anketnog upitnika (7 dana) – predstavnici tima treba da uz pomoć nastavnika organiziraju sastanak s ravnateljem škole na kojemu će mu detaljno izložiti plan aktivnosti te predstaviti anketu.

- Anketiranje učenika (7 dana) – potrebno je odrediti uzorak za istraživanje, odnosno broj učenika koji će popuniti anketu. Neophodno je voditi računa o spolnom i starosnom balansu.
- Analiza anketnih upitnika (7 dana) – dobijene rezultate potrebno je sumirati te napisati izvješće o rezultatima provedene ankete.
- Presentacija rezultata (7 dana) – može se organizirati na različite načine - neophodno je uključiti učenike u osmišljavanje načina prezentacije.
- Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo anketiranje je potrebno razgovarati o tomu koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tokom provedbe aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili anketiranje što bi uradili drugačije, što su naučili kroz realizaciju projekta.

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: Tiskanje anketnih upitnika

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima.

Primjer 2.

Za učenike 1. razreda

Tema:	Organiziranje debate o temi "Korupcija i mi"
Cilj aktivnosti:	Oslobađanje učenika da govore o korupciji
Očekivani rezultati:	Buđenje svijesti o postojanju korupcije; Definiranje pojma korupcije; Razvoj građanske svijesti; Razvoj govorničkih vještina
Trajanje projekta:	15 dana

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog razreda; predstavnici svih odjeljenja, Vijeće učenika.

- Kreiranje modela vođenja debate i pronalaženje idealnog prostora za njeno vođenje (3) dana – tim za provedbu projekta.
- Upoznavanje rukovodstva škole s održavanjem debate (1 dan) – sastanak tima za provedbu projekta s ravnateljem škole.
- Realizacija debate (3 dana) – suočavanje mišljenja prijavljenih sudionika.
- Proglašenje najuspješnijih (1 dan).

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima.

Primjer 1.

Za učenike 2. razreda

Tema:	Anketa o poznavanju uzroka i posljedica korupcije
Cilj aktivnosti:	Podsticanje na razmišljanje o uzrocima i posljedicama korupcije
Očekivani rezultati:	Dobijanje slike o poznavanju uzroka i posljedica korupcije; Buđenje interesa kod učenika za uzroke i posljedice korupcije
Trajanje projekta:	2 mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog razreda; predstavnici svih razreda, Vijeće učenika.
- Kreiranje anketnog upitnika (7 dana) – učenike treba ohrabriti da naprave prvu verziju ankete, a nakon toga im nastavnik zadužen za realizaciju projekta treba osigurati pomoć u konačnom formuliranju ankete.

- Upoznavanje rukovodstva škole s provedbom istraživanja putem anketnog upitnika (7 dana) – predstavnici tima treba da uz pomoć nastavnika organiziraju sastanak s ravnateljem škole na kojemu će mu detaljno izložiti plan aktivnosti te predstaviti anketu.
- Anketiranje učenika (7 dana) – potrebno je odrediti uzorak za istraživanje, odnosno broj učenika koji će popuniti anketu. Neophodno je voditi računa o spolnom i starosnom balansu.
- Analiza anketnih upitnika (7 dana) – dobijene rezultate potrebno je sumirati te napisati izvješće o rezultatima provedene ankete.
- Presentacija rezultata (7 dana) – može se organizirati na različite načine - neophodno je uključiti učenike u osmišljavanje načina prezentacije.
- Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo anketiranje je potrebno razgovarati o tome koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tijekom provedbe aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili anketiranje što bi uradili drugačije, što su naučili kroz realizaciju projekta.

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: Tiskanje anketnih upitnika

Načini evaluacije: opisano u aktivnostima.

Primjer 2.

Za učenike 2. razreda

Tema:	Organiziranje debate o temi "Moralom protiv korupcije"
Cilj aktivnosti:	Slobodno izražavanje učenika
Očekivani rezultati:	Buđenje svijesti o suzbijanju korupcije; Razvoj građanske svijesti; Razvoj govorničkih vještina
Trajanje projekta:	15 dana

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, Vijeće učenika.
- Kreiranje modela vođenja debate i pronalaženje idealnog prostora za njeno vođenje (3 dana) – tim za provedbu projekta.
- Upoznavanje rukovodstva škole s održavanjem debate (1 dan) – sastanak tima za provođenje projekta s ravnateljem škole.
- Realizacija debate (3 dana) – suočavanje mišljenja prijavljenih sudionika.
- Proglašenje najuspješnijih (1 dan).

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima.

Primjer 1.

Za učenike 3. razreda

Tema:	Organizacija literarnog takmičenja učenika o temi "Primjeri korupcije iz svakodnevnice"
Cilj aktivnosti:	Sagledavanje problema korupcije
Očekivani rezultati:	Razvoj građanske svijesti; Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije; Dobijanje slike o prepoznavanju problema korupcije u našoj okolini
Trajanje projekta:	7 dana

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (2 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, Vijeće učenika.
- Upoznavanje rukovodstva škole s projektom i pozivanje profesora maternjeg jezika da pomognu u realizaciji projekta (2 dana).

- Pisanje literarnih radova (1 dan)
- Evaluacija literarnih radova (1 dan)
- Proglašenje najuspješnijih (1) dan

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima.

Primjer 2.

Za učenike 3. razreda

Tema:	Anketa o korupciji
Cilj aktivnosti:	Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije
Očekivani rezultati:	Razvoj organizacijskih vještina; Razvoj građanske svijesti; Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije; Dobijanje podataka o postojanju korupcije u školi
Trajanje projekta:	2 mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, Vijeće učenika.
- Kreiranje anketnog upitnika (7 dana) – učenike treba ohrabriti da naprave prvu verziju ankete, a nakon toga im nastavnik zadužen za realizaciju projekta treba osigurati pomoć u konačnom formuliranju ankete.
- Upoznavanje rukovodstva škole s provedbom istraživanja putem anketnog upitnika (7 dana) – predstavnici tima treba da uz pomoć nastavnika organiziraju sastanak s ravnateljem škole na kojemu će mu detaljno izložiti plan aktivnosti te predstaviti anketu.
- Anketiranje učenika (7 dana) – potrebno je odrediti uzorak za istraživanje, odnosno broj učenika koji će popuniti anketu. Neophodno je voditi računa o spolnom i starosnom balansu.

- Analiza anketnih upitnika (7 dana) – dobijene rezultate potrebno je sumirati te napisati izvješće o rezultatima provedene ankete.
- Presentacija rezultata (7 dana) – može se organizirati na različite načine - neophodno je uključiti učenike u osmišljavanje načina prezentacije.
- Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo anketiranje je potrebno razgovarati o tomu koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tijekom provedbe aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili anketiranje što bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta.

Raspodjela uloga: Nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: Tiskanje anketnih upitnika

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima.

Primjer 1.

Za učenike 4. razreda

Tema:	Kreiranje etičkog kodeksa
Cilj aktivnosti:	Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije
Očekivani rezultati:	Razvoj organizacijskih vještina; Razvoj građanske svijesti; Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije; Uspostava mehanizama prevencije koruptivnog ponašanja; Promocija etičkog ponašanja
Trajanje projekta:	3 mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, Vijeće učenika.

- Informisanje o projektu koji se provodi (15 dana) – projektni tim treba da upozna sve učenike (oglas, razglas), upravu škole (sastanak s ravnateljem); Vijeće roditelja (prezentacija na sastanku Vijeća roditelja), školskog pedagoga (sastanak s pedagogom), nastavničko Vijeće (prezentacija na nastavničkom Vijeću) o cilju i aktivnostima projekta izrade etičkog kodeksa. Tijekom informiranja potrebno je da se svim mogućim akterima u školi dostavi informacija na koji način i u kojem razdoblju se mogu dostaviti prijedlozi za etički kodeks.
- Analiza primjera dobre prakse (10 dana) – projektni tim treba da prikupi što je moguće više primjera etičkih kodeksa koji se već primjenjuju u srednjim školama u BiH. Najefikasniji način je da ove informacije osigura Vijeće učenika kroz Mrežu savjeta/ vijeća učenika BiH.
- Prikupljanje prijedloga za etički kodeks (10 dana) – projektni tim treba da definiše rok i način prikupljanja prijedloga za etički kodeks od svih aktera u školi. Tijekom razdoblja treba stalno da podstiče aktere da dostave svoje prijedloge.
- Izrada kodeksa (15 dana) – na osnovu dostavljenih prijedloga i prikupljenih postojećih kodeksa, projektni tim treba izraditi kodeks.
- Prezentacija radne verzije kodeksa (7 dana) – izrađen etički kodeks je potrebno javno prezentirati učenicima, nastavnicima, upravi škole, vijeću roditelja, pedagogu (oglasna ploča, web stranica) i dati rok za dostavljanje komentara.
- Usvajanje kodeksa (7 dana) – potrebno je kodeks uskladiti s dostavljenim komentarima, a zatim ga dostaviti na usvajanje školskom odboru.
- Prezentacija kodeksa (7 dana) – usvojeni kodeks treba prezentirati putem oglasne ploče, plakata u svakoj učionici, web prezentacija i sl.
- Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo projekat potrebno je razgovarati o tomu koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tijekom provedbe aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili projekat što bi uradi drugačije, što su naučili kroz realizaciju projekta...

Raspodjela uloga: Nastavnik treba da navede učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: Tiskanje primjeraka etičkog kodeksa za svako odjeljenje

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima

Primjer 2.

Za učenike 4. razreda

Tema:	Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije
Cilj aktivnosti:	Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije
Očekivani rezultati:	Razvoj organizacijskih vještina; Razvoj građanske svijesti; Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije; Viši nivo informiranosti učenika o korupciji
Trajanje projekta:	3 mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provedbu projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja, predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
- Osmišljavanje aktivnosti promocije borbe protiv korupcije (15 dana) – projektni tim treba na sastanku Vijeća učenika treba prezentirati projekt i zamoliti predstavnike odjeljenja da prikupe prijedloge srednjoškolaca o mogućim načinima promidžbe borbe protiv korupcije.
- Definiranje aktivnosti i plana provedbe aktivnosti (7 dana) – na osnovu prikupljenih prijedloga projektni tim formira listu aktivnosti koju će provesti. Potrebno je da definira i vremenski plan. Moguće aktivnosti: organiziranje okruglih stolova, prikazivanje dokumentarnih filmova, organiziranje posjeta institucijama koje se bave borbom protiv korupcije, organiziranje diskusija s

predstavnicima vladinih institucija koje se bave borbom protiv korupcije i sl.

- **Prezentacija projektnih aktivnosti (7 dana):** potrebno je prezentirati projektne aktivnosti upravi škole, nastavničkom Vijeću, učenicima, školskom odboru, Vijeću roditelja, školskom pedagogu i dr.
- **Provedba aktivnosti (30 dana):** projektni tim provodi aktivnosti sukladno vremenskim rokovima.
- **Evaluacija (1 dan)** – na sastanku tima koji je proveo projekat potrebno je razgovarati o tomu koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tijekom provedbe aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili projekat što bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta...

Raspodjela uloga: Nastavnik treba da navede učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se sukladno željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: Tiskanje promotivnog materijala

Načini evaluacije: Opisano u aktivnostima

ZAKLJUČAK

Uvođenjem Kurikuluma Etika i antikorupcija u srednje škole, stvoren je početni alat i stavljen u ruke nastavnicima da u obrazovanju naprave preokret u smislu promjene uloga i stavova. Ulogu dominantnog subjekta u nastavi, nastavnik konačno prepušta učenicima. Učenik traga, razmišlja, otkriva, kritizira, predlaže, kontrolira. Tako se uloga učenika znatno mijenja: od pasivnog primatelja informacija, postaje aktivan sudionik nastavnog procesa u kojemu se prepoznaju problemi i nudi rješenje za probleme iz oblasti korupcije. Zato je ovaj priručnik velika pomoć i putokaz nastavniku i učeniku za osmišljavanje aktivnosti koje će pomoći u osnaživanju, u podizanju svijesti, u razvoju kompetencija i u definiranju uloga.

Priručnik je obuhvatio osnovne informacije o korupciji i borbi protiv korupcije, definirao uzroke i posljedice te usmjerio na oblike borbe protiv korupcije. No, priručnik ne ograničava, ne zatvara vrata, ne sužava mogućnosti, već daje mogućnost nastavniku i učeniku da razigraju maštu, da uozbilji stvarnost, da se poigra očekivanjima. Očekivanja su definirana u Strategiji borbe protiv korupcije (2015 – 2019), a ovaj priručnik je dio cjelokupnog napora u borbi protiv korupcije i jačanju prevencije korupcije u Bosni i Hercegovini, u čemu obrazovni sustav ima jedinstvenu ulogu.

Preporuke za profesore

Nastavni proces treba da bude zasnovan na konstruktivističkoj postavci, odnosno uloga nastavnika bi trebala da se ogleda u organiziranju i vođenju procesa učenja;

- U pripremi sata bilo bi dobro da nastavnik razmišlja više o učenicima, o tome šta trenutačno znaju, šta bi još trebalo da znaju, koje aktivnosti na najbolji način mogu da ih motiviraju za učenje, kroz koje aktivnosti učenja mogu da razvijaju vještine i usvajaju vrijednosti i sl.
- S obzirom na različitost nastavnih planova i programa u BiH i potrebe da se ovaj program uključi u sve srednje škole, program edukacije o korupciji je najbolje realizirati na satima Razrednog odjela,
- Prilikom osmišljavanja aktivnosti edukacije srednjoškolaca u svezi s korupcijom, neophodno je koristiti različite forme i metode za postizanje ciljeva (individualni rad, rad u paru, rad u skupini, diskusija u skupini, studije slučaja, barometar, debata, korištenje multimedije, oluja ideja, igranje uloga, rad sa tekstovima);
- Imajući u vidu da je cilj edukacije o korupciji razvoj kompetencija o korupciji, a da kompetencije podrazumijevaju znanja, vještine i vrijednosti, od velikog je značaja realizacija određenog broja izvannastavnih aktivnosti te pružanje podrške za njihovu realizaciju. Generalno, treba imati na umu da se osnovni cilj razvoja

kompetencija učenika o korupciji u društvu, a posebice u obrazovanju, treba fokusirati na:

1. Definiranje pojma korupcije, uzroka, pojava i posljedica;
 2. Prepoznavanje koruptivnog ponašanja u obrazovnim institucijama;
 3. Definiranje odnosa između gospodarske aktivnosti i moralnih vrijednosti i utvrđivanje uloge građana u borbi protiv korupcije;
 4. Definiranje uloge učenika u borbi protiv korupcije.
- Podsticanje izražavanja individualnih stavova i mišljenja od ključnog je značaja za uspješnost programa borbe protiv korupcije

ETIKA I ANTIKORUPCIJA Priručnik za učenike srednje škole

Uvod

Od nastanka ljudskog društva do danas, čovjek je usavršavao i razvijao razne metode lakšeg i uspješnijeg života u zajednici. Na taj način je razvijao i samu zajednicu i odnose s drugim ljudima u njoj. S pojavom prvih tabua, prvih normi, čovjek se izdigao iznad spontanog načina života, sa željom da svjesno uređuje svoj život u zajednici s drugim ljudima. Tako nastaju prve norme, a odnose se na određene zabrane. Kroz razvitak društva i razvitak društvene svijesti, norme su se razvijale i uobličavale u razne pisane dokumente. Društvo je dobilo prve pisane zakone, dobilo ustave kao osnovne pravne akte u svakom društvu, dobilo i druge zakone kojima je uređen život u zajednici. Nastankom parlamentarnog oblika vlasti, parlamenti kao zakonodavni organi postali su mjesto donošenja zakona, ali i mjesto u kojem se o zakonima i drugim odlukama diskutiralo i razgovaralo. Razvitkom raznih oblika društvene svijesti: filozofije, etike, religije, ideologije i sl. stvarane su sve veće znanstvene postavke koje su davale osnov za sve bolje i humanije zakone i odluke.

Danas, u suvremenim društvima gotovo je nezamislivo funkcioniranje bilo koje oblasti i života u zajednici bez pisanih zakona. Također, pored pisanih normi uobličениh u zakone, uredbe, odluke, konvencije, pravilnike i sl. u svakom društvu važe i one koje ne vidimo, takozvane nepisane norme. Nepisane norme su moralne i običajne i one su kao i pisane imale svoj razvojni put i svoju snagu djelovanja. Razvojem društva i društvene svijesti i ove norme dobile su drugu formu i sadržinu i drugačiji značaj. Iz tog razloga je razumljivo da one norme koje su važile u doba robovlasništva, ne mogu se primijeniti na suvremeno društvo. U doba robovlasništva, ljudi su tretirani kao i svaka druga roba, bili predmet kupovine i prodaje i postupanja njihovih vlasnika po vlastitom nahođenju. Danas, na ovom stupnju razvoja društvene svijesti, razvitka ljudskih prava i sloboda, gotovo je nepojmljivo da su postojali i takvi sustavi u kojima je čovjek bio roba.

U pravno uređenim državama pretpostavka je da su svi i da je sve obuhvaćeno zakonom i da nitko i ništa nije iznad zakona. Ipak, praksa pokazuje da u funkcioniranju svake države postoje pojedinci i skupine koji krše ne samo zakone, već koji ne postupaju ni po

moralnim načelima. Najrašireniji oblik kršenja zakona danas u svijetu jeste korupcija. Ovaj gotovo društveni "fenomen", razvio se u raznim oblicima, u gotovo svim državama, bez obzira na to kako su one gospodarski razvijene i kakvo im je društveno uređenje. Korupcija je danas u svijetu prepoznata kao prepreka daljnjeg razvitka društva. Ono što je još uočljivije jeste saznanje da korupcija podriva osnovne vrijednosti i moralna načela svakog društva. Ako znamo da moral odgovara na pitanje što je dobro, a što ne u jednom društvu ili što valja, a što ne, onda nam je jasno da narušene ili uništene moralne norme, predstavljaju osnov za brzo propadanje vrijednosnog sustava i društva u cijelosti. Posljedice postojanja korupcije prepoznatljive su kao slabljenje institucija sustava gubitak povjerenja u vlast, podriivanje vladavine zakona, ugrožavanje ljudskih prava i sloboda, ugrožavanje pravičnosti i socijalne pravde.

Korupcija je društveni problem i kao takav se mora prepoznati da bi se čitavo društvo uključilo u borbu protiv tog problema. Problem postoji, prepoznat je, identificirani su pojavni oblici korupcije i uzroci njezinog nastanka te je razumljivo da nadležne institucije sustava pokušavaju zaustaviti daljnje širenje ovog problema i njegovo zaustavljanje. Iz tog razloga Bosna i Hercegovina je 2009. godine usvojila državnu Strategiju za borbu protiv korupcije, kojom se država zvanično obvezala da će provesti antikoruptivne reforme. U svibnju 2015. godine, definirana je nova Strategija za borbu protiv korupcije. U ovom dokumentu se navodi da je ostvarivanje dugoročnih ciljeva, odnosno rezultata u borbi protiv korupcije, neodvojivo od jačanja morala i moralnih i društvenih vrijednosti, te da je sve skupa veoma povezano sa sustavom obrazovanja i odgoja u Bosni i Hercegovini. Time je naglašeno da u procesu borbe protiv korupcije i u procesu jačanja moralnih vrijednosti u društvu, najjaču ulogu imaju obitelj i obrazovni sustav, od predškolske razine do sveučilišta. Iz tog razloga je neophodno da se posveti znatna pozornost pitanjima etike u svim nastavnim programima. Gotovo da nema nastavnog predmeta ili nastavne jedinice u koju nije moguće ugraditi segmente etičkog značenja.

Ovaj priručnik za učenike srednjih škola sadrži ključne elemente za edukaciju učenika, nudi definicije pojma korupcija, objašnjenja

oblika u kojima se korupcija pojavljuje, objašnjava uzroke nastanka i posljedice postojanja korupcije te daje smjernice djelovanja u borbi protiv korupcije.

Šta je korupcija?

Korupcija je fenomen koji prati čovjeka praktično od nastanka prvobitnih zajednica. U primitivnim plemenskim zajednicama pripadnik plemena je činio usluge plemenskim vođama, a oni su mu za uzvrat činili usluge drugog tipa, poput napredovanja u plemenskoj hijerarhiji što mu je donosilo materijalnu i/ili drugu korist. Tijekom povijesti, carevi i kraljevi službenicima (sudije, vojnici, blagajnici..) koji su ih služili nisu isplaćivali plaću već im je bilo dopušteno da primaju darove, a često i da otimaju od građana. Rimljani nisu išli u ratne pohode samo da bi osvajali, već su vojni zapovjednici koristili svoje položaje za zaradu. Sultani su svojim sudijama dopuštali da primaju darove i da na osnovu njih donose odluke. U razdoblju postmoderne države dopuštena je bila kupovina javnih položaja, biranje službenika po podrijetlu i stranačkom kriteriju, a građani su tretirani kao podanici. Iako je korupcija u 19. stoljeću tretirana kao prirodna, normalna pojava, u 20. stoljeću se smatra štetnom i zabranjuje se zakonom.

Korupcija u bosanskohercegovačkom kontekstu ima i tradicijsku pozadinu. Naime, od kolijevke pa do groba ova pošast prati čovjeka, a da se to ni ne primjećuje. Kada se rodi dijete, u pravilu se u rodilištu časte liječnici, sestre i drugo medicinsko osoblje. Tijekom godina, kako dijete raste, posjećuju se liječnici iz različitih razloga, a sve je ispraćeno određenim darovima jer je to neka vrsta običaja. Kada dijete stasa za školu, onda se darovima zasipaju učitelji/učiteljice, nastavnici/nastavnice u osnovnoj školi, pa i profesori u srednjoj školi. Nakon srednje škole, već odrastao čovjek koji se odluči da nastavi školovanje na nekom od domaćih sveučilišta, na prvom ispitu koji se pojavi kao nepremostiva prepreka, ukoliko je profesor zainteresiran za novac ili usluge (korumpiran), iskoristit će mogućnost pomičivanja kao jednog od najzastupljenijih oblika korupcije. Nakon završetka školovanja, s obzirom na to da su poslovi u javnom sektoru najatraktivniji, u pravilu se u BiH do takvih poslova dolazi putem različitih vidova korupcije, a

najčešće podmićivanjem i političkom korupcijom. Takvi građani kroz život sve svoje probleme s policijom, sudovima, inspekcijama i drugim rješavaju koruptivnim aktivnostima. Sve ovo predstavlja začarani krug korupcije u životu pojedinca i na prvi pogled se ne vide posljedice po okolinu, međutim kada se ozbiljnije sagleda bit problema uočiti će se posljedice koje su nesagledive: uništen zdravstveni, obrazovni, policijski, pravosudni, sustav javne uprave i drugi, odnosno dolazi do izokretanja cjelokupnog sustava vrijednosti.

Pojam i definicija korupcije

Termin korupcija vodi podrijetlo od latinske riječi rumpere što u slobodnom prijevodu znači razbijanje, lomljenje, kidanje, a budući da u koruptivnim aktivnostima sudjeluju najmanje dvije osobe onda je to cum rumpere. Dakle, podmitljivac (onaj koji daje mito) i podmićeni (onaj koji prima mito) nešto razbijaju, lome ili kidaju zajedno. Budući da ova etimološka definicija ne zadovoljava aspekte potrebe za znanstvenom definicijom korupcije, jer ne otkriva u čemu je osobena razlika korupcije u odnosu na sve ostale manifestacije pokvarenosti, iskvarenosti i nepoštivanja, postoje različiti pristupi u njenom definiranju.

Korupcija kao kršenje moralne norme je definirana kao "patološka pojava, odnosno sistemska aberacija u kojoj vladajuća politička klasa lični interes stavlja iznad interesa političke zajednice, pa se s tog aspekta korupcija osuđuje kao nemoralna i štetna za političku konstituciju društva", dok su oblici korupcije kao kršenje pravne norme definisani u zakonskim odredbama.

Literatura koja se bavi izučavanjem korupcije, kao jednog od najkompleksnijih kriminalnih fenomena, nudi veliki broj njenih definicija. Pa se tako najčešće spominje to da je "korupcija nastojanje da se bogatstvo ili moć steknu nezakonitim sredstvima – osobna dobit na javni račun". Također, jedna od definicija koju ističu brojni autori na prostoru bivših jugoslovenskih republika je da "korupcija označava proces u kojem najmanje dvije osobe nedozvoljenom razmjenom, radi ostvarivanja osobne koristi, postupaju na štetu javnog interesa, kršeći

moralne i pravne norme". Ne može se označiti koja je od postojećih definicija najbolja, ali postoje institucije i organizacije koje su u svojim dokumentima tretirale ovu materiju, pa su neke od njih:

- Zloporaba javnih ovlasti radi privatne koristi. – Svjetska banka (1997);
- Zloporaba povjerenih ovlasti za privatnu korist. – Transparency international;
- Transnacionalna pojava povezana s drugim oblicima kriminaliteta, koja predstavlja prijetnju za stabilnost i sigurnost društva, te ugrožava održiv razvitak vladavinu prava. – Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (2003);
- Označava svaku zloporabu moći povjerene javnom službeniku ili osobi na političkom položaju na državno, entitetskoj, županijskoj razini, razini Brčko Distrikta BiH, gradskoj ili općinskoj razini koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebice može uključivati izravno ili neizravno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njenu mogućnost, kojima se narušava obavljanje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primatelja mita. – Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (2009);
- Korupcija podrazumijeva traženje, nuđenje, davanje ili primanje, izravno ili neizravno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili stavljanje toga u izgled, koje izopćava propisanu izvedbu neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primatelja mita, nezakonite koristi ili osobe kojoj se to stavlja u izgled. – Građanskopravna konvencija Vijeća Europe (1999)

Pojavni oblici korupcije

Znatan broj društvenih znanstvenih disciplina bavi se izučavanjem korupcije, pa se na osnovu takvog multidisciplinarnog pristupa izdvajaju različiti pojavni oblici:

Podmičivanje – Nuđenje ili primanje određene vrste usluge, novca ili drugih oblika koristi da bi se donijela kakva odluka koja je protupravna;

Protupravno posredovanje – Korištenje položaja da bi se utjecalo na obavljanje ili neobavljanje službenih radnji;

Zloporaba položaja – Korištenje položaja kako bi se sebi ili drugome pribavila korist, drugome nanijela šteta ili povrijedila prava;

Pronevjera – Krađa, prisvajanje povjerene imovine ili čega sličnog od osobe kojoj su povjerena javna ovlaštenja;

Prevara – Dovođenje u zabludu podnošenjem lažnih obračuna ili na drugi način;

Posluga – Neovlašteno služenje povjerenim novcem, vrijednosnim papirima ili drugim pokretnim stvarima;

Krivotvorenje – Unošenje neistinitih podataka, neunošenje važnih podataka, ovjeravanje dokumenata ili pravljenje dokumenata s neistinitim sadržajem;

Sukob interesa – Situacija u kojoj javni službenik ili dužnosnik ima neke profesionalne ili osobne obveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost/integritet;

Pristrasnost – Stavljanje obitelji, prijatelja, znanaca u prvi plan prilikom donošenja odluka. Neformalna veza između donositelja odluka i određene pravne ili fizičke osobe;

Iznuda – Zahtijevanje ili ostvarivanje kakve koristi upotrebom sile, uskraćivanjem određenog prava ili prijetnjom.

Uzroci korupcije

Uzroci korupcije su mnogobrojni i nije ih lako sve taksativno nabrojati, pa tako teorija i praksa borbe protiv korupcije koriste klasifikaciju uzroka na: pravne, političke, instutucionalne i gospodarske.

Pravni uzroci nastanka korupcije manifestiraju se u vidu nedostatnih i loše uređenih zakonskih propisa koji definiraju ovu pojavu kao

kriminalnu. Također, uzrok nastanka korupcije je i loš rad tužiteljstava i sudova koji bi trebali raditi na suzbijanju i procesuiranju ove pojave, kao i državnih organa koji obavljaju nadzor nad radom ovih pravosudnih institucija.

Politički uzroci nastanka korupcije ogledaju se u zlorabi vlasti od političkih središta moći, odnosno skupina koje upravljaju strankama na vlasti. Najbolji primjer manifestacije korupcije koja je uzrokovana politikom je financiranje političkih stranaka zlorabom javnih resursa, to jest, kada se novac državnih institucija ili poduzeća koristi za stranačke potrebe. Kada se na sve nadoveže loše funkcioniranje kontrolnih organa (inspekcija) i nepostojanje mehanizama odgovornosti, razmjere korupcije su nesagledive.

Institucionalni uzroci nastanka korupcije su mnogobrojni, a karakterizira ih loša organizaciona struktura unutar institucija koja omogućava obavljanje koruptivnih radnji zaposlenika usljed nedostatka kontrolnih mehanizama. Najčešće se manifestira davanjem prednosti nestručnim stranačkim kadrovima ispred stručnih kadrova prilikom zapošljavanja u institucijama.

Gospodarski uzroci nastanka korupcije temelje se na loše osmišljenoj (kriminalnoj) privatizaciji javnih poduzeća nakon koje su mnogi ostali bez posla i na taj način dospjeli u situaciju da upadnu u nemilost korumpiranog sustava. Nakon privatizacije, javlja se problem neplanskog i neodgovarajućeg političkog intervencionizma države u gospodarstvo što dalje ima za posljedicu nepoštivanje temeljnih tržišnih zakonitosti.

Posljedice korupcije

Korupcija je izrazito opasan kriminalni fenomen i izaziva posredne i neposredne štete, a jako često u zemljama u razvoju korupcija dosegne takvu razinu da preraste u opasnu patologiju.

Ovaj kriminalni fenomen derogira sve bitne društvene sustave, od obrazovnog, zdravstvenog, pravosudnog, policijskog, pa sve do sustava javnih instucija. Nije rijetka pojava lošeg funkcioniranja

pravne države i vladavine prava kao posljedica raširene korupcije, a sve to utječe na pojavu da građani nemaju povjerenja u institucije.

Korupcija kao antikulturalna pojava razara upravnu i političku kulturu koja je građena na zdravim osnovama i umjesto odlučivanja o potrebama ljudi, prednost se daje osobnim zaradama povlaštenih, a također je podstaknuta i diskriminacija osoba koje nisu uključene u koruptivne radnje.

Osim što izaziva društvenu nestabilnost i socijalnu nesigurnost, korupcija usporava gospodarski razvitak i podiže transakcijske troškove, a na koncu svega postaje nepodnošljiva smetnja razvoju međunarodnih gospodarskih odnosa.

Ne treba zanemariti ni posljedice koje korupcija ostavlja kršenjem ljudskih prava onih koji nisu uključeni u koruptivne radnje i to najčešće na taj način što podstiče negativnu selekciju za sve položaje od političkih, do službeničkih.

Posljedice neetičkog ponašanja

Etičko ponašanje je ono ponašanje koje je usklađeno i definirano određenim pravilima najčešće sadržanim u etičkim kodeksima s kojima su se suglasili članovi skupine ili koje je usvojila neka institucija. Postoje različiti etički kodeksi, od kodeksa ponašanja u školi, preko kodeksa ponašanja na fakultetu, kodeksa ponašanja u javnim institucijama, pa sve do etičkih kodeksa vezanih za pojedine struke i drugo.

Ovdje je pitanje kakve su posljedice kršenja etičkih kodeksa, odnosno posljedice neetičkog ponašanja?! A najjednostavniji i najprecizniji odgovor jeste da posljedice nisu ništa manje štetne od posljedica koruptivnog ponašanja, čak se može reći da neetičko ponašanje najčešće predstavlja uvod u koruptivno ponašanje.

Tako, na primjer, u školi postoji pravilo da na testovima nije dozvoljeno prepisivanje, ali se jako često dešava da to pravilo krše učenici, a vrhunac tog neetičkog ponašanja predstavlja to što ni

nastavnik/profesor najčešće ne sankcionira takvu pojavu. Posljedice toga, na prvi pogled su sasvim bezazlene, međutim ukoliko se stvari gledaju objektivno, njihove dimenzije su nesagledive. Nastavnici gube autoritet, a učenici koji naviknu da prepisuju ostaju uskraćeni za znanje koje im je potrebno u daljem životu i budućem radu. Ukoliko se takvi učenici odluče da upišu neki fakultet i tamo će nastaviti da prepisuju, pa ćemo dobiti liječnike kojima umiru pacijenti, građevince kojima se ruše zgrade, ekonomiste kojima propadaju tvrtke, sudije koje oslobađaju kriminalce...

Primjeri korupcije iz svakodnevnice

Gotovo da ne postoji obrazovna ustanova u kojoj nema korupcije, a kada su u pitanju srednje škole, ona se na prvom mjestu pojavljuje prilikom upisa. Naime, roditelji učenika, koji iz osnovne škole imaju nedovoljno bodova za upis u gimnaziju, ekonomsku, medicinsku ili neku drugu školu za koju smatraju da je najbolja, pronalaze način da utječu na ravnatelja škole ili nekoga drugog ko odlučuje o upisu da zloupotrijebi svoj položaj i omogući upis njihovom djetetu koje to objektivno ne zaslužuje. Ovakve intervencije su postale pravilo u srednjim školama u BiH, a nikomu nije u interesu da ih sankcionira što pravi ogromne štete obrazovnom sustavu.

Korupcija u zdravstvenim ustanovama je izuzetno zastupljena, a pojavni oblici su različiti po načinu izvršenja i po obujmu. Liječnici, koje građani veoma cijene zbog njihove profesije, u društvu u razvoju kakvo je BiH, loše zarađuju pa neposredan kontakt sa pacijentima predstavlja priliku za dodatnom, ali protuzakonitom zaradom. Ta zarada se ostvaruje od klasičnih darova i kuverti, preko upućivanja pacijenata u privatne ordinacije, pa sve do nedopuštenog korištenja prostorija javnih bolnica i domova zdravlja za privatnu liječničku pozornost. Još jedan od oblika korupcije u zdravstvenom sektoru je i zloporaba tzv. listi čekanja na kojima se nalaze pacijenti koji čekaju na preglede, operacije i slično, pa preko štele/veze ili putem podmićivanja dospjevaju na te liste preko reda.

Često se dešava da policijski službenici skupa sa nesavjesnim građanima realiziraju korupcijske aktivnosti. Najčešće su to prometni

policijci koji umjesto pisanja kazni za prekršaje od građana uzimaju određene novčane iznose, što na kraju predstavlja jedan od uzroka povećanog broja nesreća, slabljenje prometne kulture, nepovjerenja građana u policiju i drugo. Postavlja se pitanje kako to da policijski službenici koji bi trebali da budu primjer i nositelji borbe protiv kriminala i korupcije mogu i sami sudjelovati u njima?! Jedan od mogućih odgovora jeste taj da su vjerovatno i oni sami u policijsku službu ušli putem nekog oblika korupcije.

Osobit primjer korupcije jeste zapošljavanje u javnim institucijama, poduzećima i ustanovama putem korupcije. U praksi su poznata dva oblika ovih kriminalnih aktivnosti, a to su zapošljavanje putem klasičnog podmićivanja i političko zapošljavanje. Klasično podmićivanje funkcionira na način da se onima koji odlučuju o zapošljavanju, konkursnim komisijama, ravnateljima ili drugima, da određena novčana svota (mito) kako bi zlorabili svoj položaj da utječu na zapošljavanje onoga koji ih je darovao (podmitio). Političko zapošljavanje se realizira po principu: "posao za glasove na izborima", to jest, na način da političke stranke i političari koji se u pravilu nalaze na službenim položajima svojim glasačima osiguraju zaposlenje u javnim institucijama, poduzećima i ustanovama, a da glasači svojim glasovanjem na izborima uzvrataju podrškom strankama i političarima.

Analiza slučajeva korupcije

Na osnovu prethodnih primjera korupcije, navodimo neke od slučajeva o kojima učenici trebaju razmisliti i donijeti svoj sud o tome kako je ispravno postupiti:

- Kako biste postupili u situaciji kada prilikom upisa u srednju školu ili na fakultet primaju 25 učenika/studenata, a vi u skladu sa vašim uspjehom na rang listi zauzimate 28. poziciju?
- Kako biste postupili u situaciji da neko od vaših profesora inzistira na kupovini knjige koju niste obvezni kupiti i to uvjetuje prolaznom ocjenom?
- Kako biste postupili u situaciji da vam je poznato da je netko upisao školu ili fakultet putem nekog od vidova korupcije?

76 Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za srednje škole

- Kako biste postupili u situaciji da vam liječnik zatraži novac za neku od svojih usluga?
- Kako biste postupili u situaciji da liječnik inzistira da dođete na pregled u njegovu privatnu ordinaciju?
- Kako biste postupili da morate čekati neki od liječničkih pregleda sedam dana, a da vam netko od medicinskog osoblja zatraži novac kako bi pregled bio odmah?
- Kako biste postupili ukoliko bi prometni policajac tražio od vozača koji Vas vozi da se dogovore da mu ne piše kaznu za sigurnosni pojas?
- Kako biste postupili u slučaju da su vas ili nekog vašeg vršnjaka fizički povrijedili, a da policijski službenici nisu adekvatno reagirali?
- Kako biste postupili da vidite policijskog službenika kako se u uniformi nedolično ponaša na ulici, u kafiću ili nekom drugom javnom mjestu?

Borba protiv korupcije

U 20. stoljeću gotovo da ne postoji država u kojoj je moralno i zakonski prihvatljiva korupcija, odnosno čiji pravni i sustav moralnih normi na bilo koji način opravdava zlorabu političkog položaja ili javne službe za osobno bogaćenje na račun javnog interesa. Dakle, cjelokupna borba protiv korupcije je jasno definirana i ostaje samo na onima koji provode zakon da je realiziraju. Međutim, policija, tužiteljstva i sudovi u borbi protiv korupcije trebaju pomoć savjesnih i hrabrih građana. Savjesni građani upoznati s katastrofalnim posljedicama korupcije neće biti uključeni u takve aktivnosti i bit će dovoljno hrabri da ako dođu u dodir s takvim aktivnostima nađu načina da ih prijave nadležnima.

I učenici srednjih škola koji su upoznati s posljedicama koje uzrokuje mogu dati znatan doprinos u borbi protiv korupcije. Najmanje što mogu uraditi u toj borbi jeste da vrijedno uče kako ne bi dolazili u iskušenje da se koriste prepisivanjem kao uvodom u kršenje definiranih pravila. Loša ocjena se uvijek može ispraviti, ali kada se počne sa kršenjem pravila to često prerasta u lošu naviku što kasnije može imati nesagledive posljedice kako po pojedinca tako i po društvo.

Sljedeće što učenici srednjih škola mogu uraditi kako bi dali doprinos borbi protiv korupcije jeste to da u svakoj prilici prepoznaju koruptivne aktivnosti, upozore aktere na moguće posljedice ili, u krajnjem slučaju, prijave korupciju na neki od besplatnih i anonimnih telefona.

Oni koji su zainteresirani za društvene aktivnosti u borbi protiv korupcije imaju mogućnost da se uključe u školske sekcije i tako daju doprinos razvijanju svijesti kod vršnjaka i sugrađana o ovoj opasnoj pojavi. Također, u okruženjima u kojima postoje udruge koje su uključenu u borbu protiv korupcije učenici mogu dati doprinos volonterskim radom u tim udrugama.

Na kraju, treba napomenuti da ne treba biti u zabludi da će se korupcija iskorijeniti, jer ni u najrazvijenijim zemljama to nije slučaj, ali svaki građanin treba dati doprinos da se ova pojava svede na najmanju moguću mjeru.

Definiranje pravila u borbi protiv korupcije

Učenici koji su upoznati sa osnovama etike i antikorupcije spremni su da, uz pomoć nastavnika ili samostalno, definiraju pravila koja će se provoditi u njihovoj školi.

Budući da su različita pravila ponašanja u učionicima, na školskom holu i u školskom dvorištu učenici se trebaju organizirati u skupine koje će definirati pravila na ta tri prostora.

Pravila se trebaju definirati na osnovu postojećih, ali svakako je značajno da učenici uvedu i neke novitete u pravilnike i da to bude njihov doprinos u kreiranju boljeg okruženja.

Primjena pravila u borbi protiv korupcije

Pravila koja su definirali učenici potrebno je provesti u djelo, a to se postiže kreiranjem mehanizama kontrole, odnosno određivanja osoba koje će o tome brinuti.

78 Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za srednje škole

Tako će se o provedbi pravila definiranih za prostor učionice brinuti dežurni učenici/redari u razredu i na kraju svoga dežurstva/redarstva sastavit će kratko izvješće o poštovanju, odnosno nepoštivanju definiranih pravila.

O poštivanju pravila vezanih za ponašanje na školskom holu i u dvorištu trebali bi se brinuti dežurni učenici na školskoj razini i također nakon svoga dežurstva sastaviti kratko izvješće o tomu da li su definirana pravila ispoštovana.

Oni učenici koji su prekršili definirana pravila trebaju na određen nači biti sankcionirani, a o tim sankcijama će odlučiti nastavničko vijeće škole.

Rad na projektu u borbi protiv korupcije

Kako bi učenje o etici i antikorupciji dobilo svrhu, a to je da svaki učenik da doprinos borbi protiv korupcije, kruna aktivnosti treba biti realizacija projekta borbe protiv korupcije.

Projekt će osmisliti i realizirati učenici uz pomoć nastavnika, a na kraju će biti predloženi rezultati.

KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA ZA PRIJAVU KORUPCIJE

INSTITUCIJA	KONTAKT PODACI
Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK)	Besplatni broj: 0800 54321 web adresa: www.apik.ba
Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)	Besplatni broj: 080 020 505 web adresa: www.sipa.gov.ba
Federalna uprava policije	Tel: +387 (0)33 280 020 web adresa: www.fup.gov.ba
MUP Republike Srpske	Tel: +387 (0)51 219 300 web adresa: www.mup.vladars.net
Policija Brčko Distrikta	Tel: +387 (0)49 233 200 i 122 web adresa: www.policijabdbih.gov.ba
Policijske stanice u Federaciji BiH i Republici Srpskoj	Kontakt broj 122
Tužilaštvo BiH	Tel: +387 (0)33 707 200 web adresa: www.tuzilastvobih.gov.ba
Federalno tužilaštvo	Tel: +387 (0)33 212 529 web adresa: www.ft-fbih.pravosudje.ba
Republičko tužilaštvo RS	Tel: +387 (0)51 316 168 web adresa: rt-rs@pravosudje.ba
Tužilaštvo Brčko Distrikta	Tel: +387 (0)49 217 227 Web adresa: www.jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba
Antikorupcijska mreža u BiH - ACCOUNT BiH	Tel/fax: +387 (0)33 263 546 i 033 209 304 Web adresa: www.account.ba i www.bpp.ba
Transparency International BiH	Tel: 0800 55555 Web adresa: www.ti-bih.org

OSTALI KORISNI IZVORI (PUBLIKACIJE)

- Amundsen, I., Political Corruption: An Introduction to the Issues, Chr. Michelsen Institute, Development Studies and Human Rights, 1999.;
- Begović, B., Mijatović, B. i Hiber, D., Korupcija u pravosuđu, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004.;
- Begović, B., Mijatović, B., Korupcija u Srbiji, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2001.;
- Bužanin, O., i Lalović, Lj., Nosioци pravosudnih funkcija i društvo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH;
- Centar za razvoj medija i analize/ACCOUNT, Ko je ko u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.;
- CEMI, Pošto ispit? – znanje (nije) na poklon!, Studio MOUSE – Podgorica, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju - COD Luna, Priručnik za zaštitu uzbunjivača u Bosni i Hercegovini, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju - COD Luna, Priručnik za primjenu Zakona u zaštiti lica (uzbunjivača) koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH, 2014.;
- Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001.
- Dobovšek, B., Prevenција korupcije, Fakultet za sigurnosne nauke, Slovenija, 2008.;
- Đorđević, S., Civilno društvo protiv korupcije u policiji – Predlog praktične politike, Beogradski centar za bezbednu politiku, Beograd, 2013.;
- FMON, Program mjera za prevenciju korupcije u Federaciji BiH – Transparentnost, zakonitost i poštivanje procedura za bolje visoko obrazovanje – Nacrt, Mostar, 2012.;
- Gorjanski, D., Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu, Zagreb, 2013.;
- Gorjanski, D., Je li hrvatski zdravstveni sustav – sustav?, Matica Hrvatska, Ogranak Osijek, 2009.;
- Gould, 1991., a prema: Khan, M. M., Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case, University of Dhaka, 1997.;

- Hallin, D. C. & Papathanassopoulos, S., *Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective*, *Media, Culture & Society*, broj 24., 2002.;
- Hasić, J., *Krivično djelo korupcije: Slabosti i nedorečenosti postojećih zakonskih rješenja na nivou Bosne i Hercegovine*, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2013.;
- International Council on Human Rights, *Korupcija i ljudska prava: uspostavljanje veze*, Fond za otvoreno društvo – Srbija, Beograd, 2010.;
- Khan, M. M., *Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case*, University of Dhaka, 1997.;
- Korajlić, I., *Visoko obrazovanje u BiH – otvoren prostor za korupciju*, TI, 2011.;
- Kregar, J., *Pojava korupcije*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1997.;
- Kušan, L., *Sukob interesa*, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb – Split, 2004.;
- Milosavljević, M., *Kako protiv korupcije u javnim nabavkama*, Centre for Applied European Studies;
- Ministarstvo pravosuđa RH, *Korupcija – uzroci, posljedice, prevencija*, Zagreb, 2011.;
- Šuković, D., *Korupcija u procesu privatizacije u Srbiji*, članci, broj 1, 2011.;
- Šimac, N., *Protiv korupcije: stara pošast, nove opasnosti*, Mala škola demokratije, knjiga 10, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb – Split, 2004.;
- TACSO, *OCD i učešće građana*, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, *Antikorupcijski planovi kao dio strategijskog djelovanja protiv korupcije*, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, *Monitoring provođenja Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014 – Prvi periodični izvještaj TI BiH*, 2010.;
- Transparency International BiH, *Monitoring implementacije Zakona o javnim nabavkama BiH*, 2012.;
- Transparency International BiH, *Metode edukacije o korupciji i etici*;

- UNOCD, Poslovanje, korupcija i kriminal u Bosni i Hercegovini: Uticaj mita i kriminala na privatna preduzeća, 2013.;
- UNOCD, Korupcija u Hrvatskoj: Stvarna korupcijska iskustval gra ana, 2011.

Tko se boji korupcije još? Mi ne!

Objavlivanje ove publikacije je dijelom financirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.

Projekt implementira

 infohouse

Partneri na projektu

